

Č L Á N K Y

DOVOLÁNÍ v občanském soudním řízení podle novelizovaného občanského soudního řádu¹

Hynek BULÍN

I.

Historický rozhled

Když jsem před 60 lety psal svůj habilitační spis „Dovolání podle práva československého, německého a francouzského“ (Brno – Praha, Orbis 1935²), netušil jsem,

¹Občanský soudní řád (zákon č. 99/1963 Sb.) patří k zákonům nejčastěji novelizovaným; celkem byl novelizován jedenáctkrát, a to zákony: č. 36/1967 Sb., č. 158/1969 Sb., č. 49/1973 Sb., č. 20/1975 Sb., č. 133/1982 Sb., č. 180/1990 Sb., č. 328/1991 Sb., č. 519/1991 Sb., č. 263/1992 Sb., č. 24/1993 Sb., č. 171/1993 Sb. Z těchto novel je nejdůležitější a nejrozsáhlejší zákon ze dne 5. listopadu 1991 č. 519 Sb., který nabyl účinnosti dne 1. ledna 1992. Tímto zákonem byla zrušena dosavadní ustanovení hlavy třetí, části IV. o stížnosti pro porušení zákona a nahrazena novými předpisy o dovolání (§§ 236 – 243 d). Úplná znění občanského soudního řádu, jak vyplývá ze změn, doplnění a úprav provedených shora citovanými novelami, vyhlásil předseda poslanecké sněmovny pod č. 240/1993 Sb. Na toto znění se vztahují paragrafy citované v textu, pokud není nic jiného uvedeno.

²Rukopis této monografie byl dokončen r. 1935. Tehdy platil v českých zemích rakouský civilní

že tento tradiční institut procesní – opravný prostředek proti rozsudkům odvolacích soudů – v našem civilním procesu měl tehdy před sebou jen krátký úsek života. Smrtnou ránu mu zasadil již roku 1948 zákon o zlidovění soudnictví (č. 319/1948 Sb.), který zahájil čtyřicetiletou éru komunistické justice: s účinností od 1. února 1949 zavedl do občanského soudního řízení systém dvou instancí (dvoustupňovost), soustavu řádných soudů omezil na soudy okresní, krajské a Nejvyšší soud, zrušil předpisy o dovolání a dovolacím rekursu a zavedl nový institut „stížnost pro zachování zákona“. Podle původní úpravy mohl ji podat jedině generální prokurátor do pravomocného rozhodnutí kteréhokoli soudu, měl-li za to, že v řízení nebo rozhodnutí byl porušen zákon. Tato stížnost nebyla původně vázána žádnou lhůtou a nepříslušela nikdy účastníkům řízení³. Byla to instituce cizí civilnímu procesu. S menšími změnami se udržela v našem právu až do 1. ledna 1992, kdy nabyl účinnosti zákon č. 519/1991 Sb., umožňující účastníkům řízení podat dovolání k soudu třetího stupně v případech zákonem stanovených. Není to dovolání v té podobě, jakou mělo ve starém civilním soudním řádu, kde bylo řádným opravným prostředkem proti rozsudkům odvolacích soudů. Dnes má povahu opravného prostředku mimořádného, kterým lze napadnout pravomocná rozhodnutí odvolacího soudu (§ 236 OSŘ), a to jak rozsudky, tak i usnesení tohoto soudu (§ 238 a 239). To jsou dva hlavní rozdíly mezi nynějším dovoláním a někdejšími opravnými prostředky téhož názvu. Třetí podstatný rozdíl se týká způsobu rozhodování. Třístupňové řízení v občanských sporech právních má v našem (dříve rakouském) procesním právu už více než 200 let starou tradici, která sahá zpět nejméně do doby císaře Josefa II. Josefinský soudní řád připouštěl proti civilním rozsudkům odvolacích soudů opravný prostředek dovolání (revize), ale původně jen proti takovým rozsudkům, kterými byly rozsudky soudu prvního stupně změněny, nikoli tedy proti těm, kterými byly tyto rozsudky potvrzeny. Proti potvrzujícímu rozsudku odvolacího soudu připustil tzv. mimořádné dovolání teprve dvorský dekret ze dne 15. února 1833 č. 2593 sb. z. s. „Mimořádnost“ tohoto dovolání záležela v tom, že bylo přípustné jen z určitých důvodů (pro „zmatečnost nebo zřejmou nespravedlnost“), a to jen ve sporech, v nichž hodnota předmětu sporu převyšovala určitou mez (500 zlatých r.č.).

Josefinský soudní řád vybudovaný na zásadě písemnosti, platil v českých (a ostatních rakouských) zemích až do 1. ledna 1898, kdy nabyl účinnosti nový rakouský civilní řád soudní (zákon ze dne 1. srpna 1895 č. 113 ř. z. o řízení v občanských spo-

řád soudní (zákon ze dne 1. srpna 1895 čís. 113 ř. z. o soudním řízení v občanských sporech právních, ve znění novel poslední novelou byl tehdy zákon č. 25/1934 Sb.).

³„Stížnost pro zachování zákona“ byla převzata do občanského soudního řádu z roku 1950 (zákon č. 142/1950 Sb.) s novým názvem „stížnost pro porušení zákona“ a v nové úpravě (§ 210 – 218). Hlavní rozdíl byl v tom, že generální prokurátor mohl navrhnout u Nejvyššího soudu buď jen výrok, že byl porušen zákon, nebo i zrušení či změnu původního rozhodnutí (§ 211). V prvním případě šlo jen o „akademický“ výrok a účastník mohl do 15 dnů po doručení rozsudku Nejvyššího soudu, obsahujícího výrok o porušení zákona, navrhnout u soudu, který rozhodoval ve věci v prvním stupni, zrušení nebo změnu původního rozhodnutí. Tímto návrhem se odkládala vykonatelnost původního rozhodnutí (§ 216).

rech právních), který byl založen na zásadě ústnosti a veřejnosti řízení (tzv. Kleinova procesní reforma). Podle něho bylo proti rozsudkům odvolacích soudů přípustné dovolání v širokém rozsahu. Vyloučeno bylo původně jen ve věcech nepatrných. Postupně bylo však omezováno dovolání proti potvrzujícímu rozsudku odvolacího soudu, a to novelou o úlevách soudních i dalšími zákony⁴. Podle § 502 rak. c. ř. s. ve znění citované novely nebylo totiž dopuštěno dovolání proti potvrzujícímu rozsudku odvolacího soudu, když sporný předmět, o němž rozhodl odvolací soud, v penězích nebo peněžité hodnotě nepřevyšoval 2.000 Kč. Zákonem č. 251/1934 Sb. byla tato částka zvýšena na 7.000 Kč. Kromě toho bylo vyloučeno dovolání proti potvrzujícímu rozsudku odvolacího soudu, šlo-li o výměru výživného ze zákona. V obou případech mohl však odvolací soud ve svém rozsudku prohlásit dovolání za přípustné s odůvodněním, že jde o „rozhodnutí zásadního významu“ (čl. I č. 2 cit. zák.).

Důležité omezení opravného prostředku dovolání se týkalo dovolacích důvodů. Ve všech případech – ať šlo o rozhodnutí potvrzující nebo měnící rozsudek – bylo dovolání přípustné jen ze čtyř důvodů (§ 503 rak. c. ř. s.):

- a) poněvadž rozsudek odvolacího soudu je zmatečný pro některou z vad uvedených v § 477 cit. zákona;
- b) poněvadž odvolací řízení trpí vadou, která byla způsobila zamezit úplné vysvětlení a důkladné posouzení sporu;
- c) poněvadž rozsudku odvolacího soudu byl v podstatné části za základ položen skutkový předpoklad, který je v odporu s procesními spisy první i druhé stolice;
- d) poněvadž rozsudek odvolacího soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci⁵.

Dovolání mělo povahu řádného opravného prostředku proti rozsudkům odvolacích soudů. Jeho včasným podáním (do 14 dnů po doručení odvolacího nálezu) se stavila právní moc a vykonatelnost rozsudku odvolacího soudu v rozsahu dovolacích návrhů až do vyřízení opravného prostředku (§ 505 rak. c. ř. s. ve znění novely o úlevách soudních).

Dovolací soud (jako soud třetího stupně) přezkoumával rozsudek odvolacího soudu jen v mezích návrhů učiněných v dovolacím řízení. Nová tvrzení o skutečích nebo důkazy týkající se věci samé byly vyloučeny; připuštěny byly jen k tomu, aby bylo podporováno nebo vyvráceno tvrzení o zmatečnosti odvolacího rozsudku nebo o vadách odvolacího řízení (§ 504 rak. c. ř. s.).

Dovolací soud rozhodoval o dovolání zásadně v neveřejném zasedání bez předchozího ústního jednání; mohl však nařídít ústní jednání, měl-li to za potřebné pro rozhodnutí o podaném dovolání (§ 509 rak. c. ř. s.).

Dovolání mělo smíšenou povahu reformatorního a kasačního opravného prostředku. Podle § 510 cit. zák. měl totiž dovolací soud zpravidla rozhodnout „ve věci samé“;

⁴Podrobněji H. Bulín, *Dovolání* (1935), str. 19 a násl.

⁵Tamtéž, str. 56 a násl.

jen tehdy, byl-li rozsudek odvolacího soudu zmatečný nebo mělo-li řízení podstatné vady, které byly způsobily zamezit úplné vysvětlení a důkladné posouzení sporu, a bylo-li následkem toho potřebí nového jednání pro vyřízení věci, měl dovolací soud vrátit věc k tomu účelu soudu odvolacímu. Měl-li být rozsudek odvolacího soudu zrušen pro podstatné vady a bylo-li třeba jednání u soudu první stolice, aby se věc stala zralou k rozhodnutí, měl dovolací soud zrušit i rozsudek první stolice „v mezích dovolacích návrhů“ a vrátit věc první stolici. Totéž měl učinit, šlo-li o zmatečnost vzniklou již v první stolici (§ 510 rak. c. ř. s.).

Ve všech případech kasace a vrácení věci soudu odvolacímu nebo soudu první stolice, byl soud, jemuž byla věc vrácena, při dalším jednání a rozhodování vázán „právním posudkem, jež dovolací soud položil za základ svému zrušujícímu rozhodnutí“ (§ 511 rak. c. ř. s.).

S výjimkou uvedených případů kasace a dále případů, kdy dovolací soud odmítl dovolání jako opožděné nebo nepřípustné (což měl učinit již soud první stolice, u něhož bylo dovolání podáno, § 507), rozhodoval tedy dovolací soud ve věci samé rozsudkem, kterým buď dovolání nevyhověl a napadený rozsudek potvrdil (konfirmatorní rozhodnutí), anebo dovolání vyhověl a napadený rozsudek odvolacího soudu změnil (reformatorní rozhodnutí). Tak tomu bylo zejména tehdy, byl-li uplatňován dovolací důvod nesprávného posouzení věci po stránce právní.

Občanský soudní řád z roku 1963 (zák. č. 99/1963 Sb.) převzal od svého předchůdce – občanského soudního řádu z roku 1950 (zák. č. 142/1950 Sb.) – institut stížnosti pro porušení zákona, ale upravil ji nově v § 236 až 243. Tato stížnost měla nadále povahu mimořádného opravného prostředku proti pravomocným rozhodnutím soudu (tj. rozsudkům i usnesením) a mohla být podána jen z toho důvodu, že „v řízení nebo při rozhodování byl porušen zákon“. Pro vady řízení bylo možné podat stížnost jen tehdy, jestliže mohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci nebo bylo-li rozhodnuto o věci nepatřící do pravomoci československých soudů. Stížnost nebyla přípustná proti rozsudkům vyslovujícím rozvod, neplatnost nebo neexistenci manželství a proti rozsudkům Nejvyššího soudu, jimiž tento soud rozhodl a stížnosti pro porušení zákona.

Důležité bylo, že stížnost pro porušení zákona nikdy nepříslušela účastníkům řízení, nýbrž vždy jen tzv. strážcům socialistické zákonosti, jejichž okruh byl postupně rozšiřován. Ve všech případech byl k tomuto mimořádnému opravnému prostředku oprávněn generální prokurátor a předseda Nejvyššího soudu. Proti rozhodnutí okresního soudu ve věcech, o nichž tento soud rozhodoval s konečnou platností, mohl podat stížnost pro porušení zákona také krajský prokurátor a předseda krajského soudu. Proti rozhodnutí místního lidového soudu též okresní prokurátor a předseda okresního soudu. Podle toho, kdo z uvedených orgánů stížnost podal, byla upravena též kompetence rozhodovací. Stížnosti generálního prokurátora a předsedy Nejvyššího soudu projednával a rozhodoval Nejvyšší soud v senátu; stížnosti krajského prokurátora a předsedy krajského soudu projednával a rozhodoval krajský soud v prezidiu; stížnosti okresního prokurátora a předsedy okresního soudu

projednával a rozhodoval okresní soud v senátu (§ 237 cit. zák. v původním znění).

Tato úprava se neosvědčila, neboť řízení o stížnostech bylo příliš decentralizováno a nesloužilo ke sjednocení judikatury. Proto bylo citované ustanovení po federalizaci Československa změněno tak, že ke stížnosti byl oprávněn ve všech případech generální prokurátor ČSSR, a šlo-li o rozhodnutí nejvyššího soudu republiky (České nebo Slovenské), některého krajského nebo okresního soudu, také generální prokurátor a ministr spravedlnosti příslušné republiky. Stížnost projednával nejvyšší soud republiky; šlo-li však o rozhodnutí nejvyššího soudu republiky, Nejvyšší soud ČSSR (§ 237 ve znění zákona č. 158/1969 Sb., čl. I. č. 17).

Nejhorsí při této úpravě bylo, že uvedené orgány justice mohly podat stížnost pro porušení zákona do tří let od právní moci napadeného rozhodnutí (§ 238), takže účastníci řízení byli ještě po celé tři roky v nejistotě, zda pravomocné rozhodnutí nebude na základě (prokurátorovy nebo ministroy) stížnosti pro porušení zákona zrušeno a věc vrácen k novému projednání a rozhodnutí příslušnému soudu nižšího stupně. Ten byl sice vázán právním názorem soudu, který rozhodoval o stížnosti (§ 242), ale proti jeho pravomocnému rozhodnutí byla opět přípustná – ve třileté lhůtě – stížnost pro porušení zákona, takže vyřízení věci se mohlo protáhnout na dlouhou řadu let.

Stížnost pro porušení zákona byla opravným prostředkem výlučně kasačním. Nejvyšší soud republiky nebo federace rozhodoval o ní rozsudkem buď tak, že ji zamítl nebo tak, že vyslovil, že byl porušen zákon, a napadené rozhodnutí zrušil, při čemž byl vázán rozsahem a důvody stížnosti (§ 242). Před rozhodnutím o stížnosti byl soud povinen vyžádat si stanovisko příslušného prokurátora, kdežto vyžádat si stanovisko účastníků byl jen oprávněn, nikoliv povinen (§ 240: „může provést...“). Mohlo se tedy stát, že účastník řízení dostal po dlouhé době doručený rozsudek Nejvyššího soudu (ČSSR nebo republiky), že se jemu příznivé a pravomocné soudní rozhodnutí (které bylo zpravidla již dávno realizováno) zrušuje a věc vrací k novému projednání a rozhodnutí soudu, jehož pravomocné rozhodnutí bylo zrušeno. Tento soud byl povinen po zrušení svého rozhodnutí jednat dále o věci, při čemž byl vázán právním názorem soudu, který rozhodoval o stížnosti.

Z teoretického hlediska lze této úpravě vytknout, že zaváděla vlastně dvojí pojem formální právní moci soudních rozhodnutí: jednak jejich relativní nezměnitelnost (nemožnost změny řádným opravným prostředkem), jednak jejich nezměnitelnost absolutní (nemožnost zrušení na základě stížnosti pro porušení zákona).

Z hlediska politického nelze přehlédnout, že stížnost hrubým způsobem porušovala tradiční a obecně uznávané rozdíly mezi soudnictvím a správou, neboť připouštěla, aby do vlastního výkonu justice rušivě zasahovaly orgány justiční správy obou republik (ministři spravedlnosti), kterým přiznávala to, co odpírala účastníkům řízení: napadat pravomocná rozhodnutí soudů.

Byl to opravný prostředek zcela deformovaný a úplně cizí duchu občanského řízení soudního. Není proto divu, že demokratické Československo po listopadu 1989

nepřevzalo institut stížnosti pro porušení zákona⁶. Nedošlo však ani k úplnému návratu ke starému (původně rakouskému) modelu dovolání jako řádného opravného prostředku proti rozsudkům odvolacího soudu. Z tohoto „klasického“ modelu bylo sice převzato něco z toho, co se v půlstoleté praxi osvědčilo, ale v zásadní otázce zařazení institutu dovolání do soustavy opravných prostředků šel náš zákonodárce vlastní cestou: v dovolání vytvořil opravný prostředek mimořádný proti pravomocným rozhodnutím odvolacího soudu. Předmět dovolání jednak rozšířil (o usnesení odvolacího soudu), jednak omezil novým způsobem, nepříhližeje při tomto omezení k hodnotě předmětu řízení. Ze zrušené stížnosti pro porušení zákona převzal kasační princip rozhodování o dovolání, který není v souladu se všemi dovolacími důvody.

II.

Přehled dovolacích soustav

Zákonodárce, který se rozhodl včlenit do starého občanského řádu soudního z roku 1963 – tj. z doby komunistického režimu – institut dovolání, musil řešit několik zásadních otázek. Především šlo o to, mají-li být připouštěny tři nebo jen dva stupně soudů, čili má-li mít jen odvolání z rozhodnutí soudů prvního stupně povahu řádného opravného prostředku, kdežto dovolání proti rozhodnutím soudu druhého stupně povahu opravného prostředku mimořádného⁷.

Pokud se rozhodl pro tuto druhou alternativu, musil se zákonodárce podrobněji zabývat otázkou, která rozhodnutí odvolacího soudu budou předmětem dovolání, zda jen rozsudky nebo také usnesení soudů odvolacích. Je jasné, že v této otázce nebylo možné převzít starý institut dovolání (rakouský model), který připouštěl dovolání jen proti rozsudkům soudů odvolacích, kdežto proti usnesením těchto soudů poskytoval v omezené míře jiný opravný prostředek, totiž rekurs (tzv. dovolací). Hlavní důvod byl v odlišné koncepci obou soudních řádů: rakouský civilní soudní řád z r. 1895 se totiž vztahoval jen na občanské soudní řízení sporné (na civilní rozepře zahajované žalobou), kdežto mimosporné řízení bylo upraveno jinými zákony. Naproti

⁶Stížnost pro porušení zákona odumírala v našem procesním řádu postupně. V textu platného OSŘ již není, ale v přechodných ustanoveních čl. III zákona č. 519/1991 nalézáme ještě její zbytky. Jde o tato ustanovení: Stížnosti pro porušení zákona, podané do dne 1. ledna 1992, se projednaly podle dosavadních předpisů. Na základě podnětů k podání této stížnosti, jež došly orgánům prokuratury nebo ministerstvu spravedlnosti do dne 1. ledna 1992, mohly orgány k tomu příslušné podle dosavadních předpisů podat do 1. ledna 1993 stížnost pro porušení zákona. Generální prokurátor (nikoli tedy již ministr spravedlnosti) mohl až do 31. prosince 1994 podat stížnost pro porušení zákona, ale jen ve věcech, do nichž mohl vstoupit do řízení podle § 35 odst. 1 OSŘ (tj. ve věcech působlosti k právním úkonům, prohlášení za mrtvého a zápisu do obchodního rejstříku) do 3 měsíců od právní moci rozhodnutí (čl. III písm. b c), i) citovaného zákona). Z toho plyne, že stížnost pro porušení zákona mohla být – ve shora omezeném rozsahu – podána až do konce roku 1994.

⁷Vycházím tu z tradičního teoretického dělení opravných prostředků na řádné a mimořádné podle toho, zda směřují proti rozhodnutím, která nenabyla právní moci, nebo proti rozhodnutím pravomocným. OSŘ toto rozlišování terminologicky neprovádí.

tomu soudní řád z roku 1963, o jehož novelizaci šlo, obsahuje právní předpisy jak pro řízení sporné, ve kterém se ve věci samé (in merito) rozhodovalo rozsudkem, tak i pro řízení mimosporné, ve kterém soudy rozhodovaly meritorně někdy rozsudkem, jindy usnesením. Tomu bylo nutné přizpůsobit opravné prostředky. Podle soudního řádu z r. 1963 je proti rozhodnutím soudu první stolice (rozsudkům i usnesením) jen jediný řádný opravný prostředek, totiž odvolání. Bylo-li tedy proti rozhodnutím soudů odvolacích připuštěno dovolání k soudu třetího stupně, bylo nutné – bez ohledu na to, zda půjde o prostředek řádný nebo mimořádný – připustit tento opravný prostředek nejen proti rozsudkům, ale i proti usnesením, i když jen v omezeném rozsahu.

Dalším problémem je omezení přípustnosti dovolání proti rozhodnutím odvolacího soudu. Zde se nabízí zásadně dvojí možnost: omezení podle hodnoty předmětu řízení (ratione valoris), tj. vyloučení sporů o nižší hodnoty z možnosti dovolání, anebo podle druhu předmětu (ratione causae). Další omezení předmětu dovolání se týká rozlišování mezi rozhodnutími odvolacího soudu, kterými byla rozhodnutí soudu prvního stupně potvrzena, a rozhodnutími, kterými byla tato rozhodnutí změněna, při čemž proti potvrzujícím rozhodnutím se dovolání připouští jen výjimečně⁸. Toto rozlišování převzal i náš zákonodárce. Naproti tomu neuznal za nutné omezovat dovolání ratione valoris. Ratione causae vyloučil dovolání jen ve věcech upravených zákonem o rodině (s určitými výjimkami).

Charakteristickým rysem dovolacího řízení je „zákaz novot“ záležící v tom, že v řízení před dovolacím soudem účastníci nemohou uvádět nové skutečnosti a důkazy vztahující se na vlastní předmět řízení (přípustné jsou jen důkazy směřující k prokázání dovolacích důvodů, taxativně v zákoně vymezených). Tím se liší dovolání podstatně od odvolání, v němž podle některých systémů jsou zmíněné „novoty“ připuštěny (tak např. v našem platném právu), v jiných vyloučeny (rakouský systém odvolací, platný dříve i u nás). Dovolací soud rozhoduje zásadně na základě skutkového materiálu shromážděného soudy nižších stupňů, který už nelze dále rozšiřovat o nové skutečnosti a důkazy. Připustit tyto novoty v řízení u dovolacího soudu by znamenalo projednávat celou věc znovu a dovolací soud by se tak stal vlastně soudem procesním, nikoli přezkumnou instancí.

Pokud jde o dovolací důvody, lze rozeznávat zásadně dva odlišné systémy. Podle jednoho je dovolací soud instancí ryze právní, rozhodující jen o porušení práva. To je model francouzské „kasační stížnosti“, kterou mohou účastníci (ale i generální prokurátor) napadat pravomocné rozsudky nižších soudů z důvodu porušení zákona (violation de la loi)⁹. Naproti tomu podle rakouského a německého systému lze dovoláním (Revision) napadat jen rozsudky druhého stupně, které dosud nenabýly právní moci. Dovolání tu má zpravidla účinek odkladací: odkládá výkon napadeného rozhodnutí. Náš zákonodárce, ač zvolil francouzský model mimořádného opravného

prostředku dovolání, převzal důvody tohoto opravného prostředku v podstatě z práva rakouského, které připouští dovolání nejen z důvodu nesprávného právního posouzení věci, ale též pro zmatečnosti a jiné podstatné vady řízení a také pro rozpor mezi skutkovým zjištěním napadeného rozhodnutí a obsahem soudních spisů.

Další alternativa, která se zákonodárci nabízí, se týká řízení před dovolacím soudem. Buď lze o dovolání rozhodovat zásadně v neveřejném zasedání nebo po ústním veřejném jednání. Oba systémy platily souběžně v Československu meziválečného období: první v českých zemích, druhý na Slovensku. V platném procesním právu se uplatňují oba systémy, ale tak, že o dovolání proti rozsudku má dovolací soud „zpravidla“ nařídít jednání, kdežto o dovolání proti usnesení rozhoduje vždy bez jednání.

Jeden z nejdůležitějších rozdílů mezi soustavami opravného řízení tkví v obsahu rozhodnutí opravné instance, kterým se opravnému prostředku vyhovuje: toto rozhodnutí může být buď jen kasační (napadené rozhodnutí se zrušuje) nebo také reformační (napadené rozhodnutí se mění). První alternativa (kasace) je typická pro mimořádný opravný prostředek (francouzský model: pourvoi en cassation), druhá pro řádný opravný prostředek (rakouský model: Revision). V prvním případě (kasace) se vrací věc zpravidla nižšímu soudu k dalšímu jednání a rozhodnutí, ve druhém (reformace) je rozhodnutím soudu třetího stupně věc definitivně rozhodnuta. Náš zákon zde převzal francouzský: dovolací soud může napadené rozhodnutí jen zrušit, nikoli změnit. Je otázka, je-li výlučně kasační pravomoc dovolacího soudu v souladu s dovolacími důvody, převzatými – jen s malými modifikacemi – z rakouského procesního práva, platného u nás do poloviny tohoto století. Podle tohoto práva měl dovolací soud rozhodovat zpravidla ve věci samé; zrušit rozsudek odvolacího soudu a vrátit mu věc k novému jednání měl jen tehdy, nalezl-li, aby rozsudek odvolacího soudu byl prohlášen za zmatečný nebo aby byl zrušen pro podstatné vady řízení, a měl-li následkem toho za to, že je třeba nového jednání pro vyřízení věci (§ 510 odst. 1 rak. c. ř. s. z roku 1895). Meritorně, tj. „ve věci samé“ rozhodoval dovolací soud zejména při úspěšném uplatnění dovolacího důvodu „nesprávného právního posouzení věci“ (§ 503 č. 4 cit. zákona). Tento důvod předpokládá, že na správně zjištěný skutkový stav byl nesprávně aplikován zákon, takže napadené rozhodnutí je jen z tohoto důvodu nesprávné. Takovou nesprávnost může odstranit sám dovolací soud změnou napadeného rozhodnutí. Nemusí je rušit a věc vracet se závazným právním posudkem odvolacímu soudu, který by nesměl rozhodnout jinak než jak by rozhodl dovolací soud sám. Zbytečné vrácení věci nižšímu soudu k dalšímu jednání (o čem?) a rozhodnutí způsobuje zbytečné průtahy. Domnívám se, že omezení funkce dovolacího soudu ve všech případech na pouhou kasační napadeného rozhodnutí není v souladu se všemi připuštěnými dovolacími důvody a že ani povaha dovolání jako mimořádného opravného prostředku by neměla být důvodem pro vyloučení možnosti reformačního rozhodnutí dovolacího soudu v oněch případech, kdy věc je bez dalšího jednání zralá k rozhodnutí.

Pokud jde o otázku, zda o důvodnosti dovolání má rozhodovat soud jediný (nej-

⁸Tzv. princip diformity soudních rozhodnutí.

⁹O této kasační stížnosti (pourvoi en cassation) francouzského práva viz blíže H. Bulín, Dovolání (1935), str. 346 – 378.

vyšší) nebo několik soudů (nejvyšší i některé nižší), převažuje v praxi zpravidla systém centralizační, jehož výhodou je zajištění jednoty soudní judikatury. Podle rakouského c. ř. s. rozhodoval v českých zemích o dovolání Nejvyšší soud, kdežto na Slovensku bylo toto rozhodování částečně decentralizováno a rozděleno mezi Nejvyšší soud a vrchní soudy (soudní tabule). Náš zákon rozdělil rozhodovací pravomoc ve věcech dovolání mezi Nejvyšší soud a vrchní soudy – podle toho, je-li dovoláním napadeno rozhodnutí soudu vrchního jako odvolacího nebo krajského jako odvolacího. To má sice výhodu, že Nejvyšší soud nebude dovolací agendou přetížen, ale k přetížení může dojít u vrchních soudů, které vykonávají zároveň agendu odvolací i dovolací. Kromě toho je tu nebezpečí disparátní judikatury dovolacích soudů obou stupňů.

III.

Úprava dovolání podle platného práva

1. Přípustnost dovolání

Novelizovaný občanský soudní řád (OSŘ) nepřijal soustavu tří soudních instancí v občanském soudním řízení, která platila v rakouském civilním řádu soudním z roku 1895 a znala dva řádné opravné prostředky (odvolání proti rozsudkům soudů prvního stupně a dovolání proti rozsudkům odvolacích soudů), a zavedl systém dvouinstanční, který zná jen jediný řádný opravný prostředek (odvolání proti rozhodnutím soudů prvního stupně) a proti rozhodnutím odvolacích soudů připouští jen mimořádný opravný prostředek (dovolání).

Platná úprava přípustnosti dovolání liší se podstatně od úpravy přípustnosti odvolání, kterým může účastník řízení napadnout rozhodnutí soudu prvního stupně, pokud to zákon nevylučuje (§ 201). Úprava přípustnosti odvolání vychází tedy z principu univerzality, tj. ze zásady obecné přípustnosti odvolání proti rozhodnutí soudu prvního stupně; jako výjimky z této zásady zákon vypočítává usnesení proti nimž není odvolání přípustné. Naproti tomu úprava přípustnosti dovolání jako mimořádného opravného prostředku vychází z opačné zásady: dovoláním lze napadnout „pravomocná rozhodnutí odvolacího soudu, pokud to zákon připouští (§ 236 odst. 1)“. Jen proti důvodům rozhodnutí dovolání není přípustné (§ 236 odst. 2 – stejně jako odvolání, § 202 odst. 3).

Zákon tedy vypočítává – na rozdíl o odvolání – zásadně ta rozhodnutí soudů odvolacího, která jsou napadatelná dovoláním. Činí tak ve třech paragrafech; první se týká všech rozhodnutí odvolacího soudu, tj. rozsudků i usnesení (§ 237), druhý upravuje přípustnost dovolání proti rozsudkům (§ 238) a třetí se vztahuje na přípustnost dovolání proti usnesením odvolacího soudu (§ 239).

Podle § 237 je dovolání přípustné proti každému rozhodnutí odvolacího soudu, jestliže

- a) bylo rozhodnuto ve věci, která nenáleží do pravomoci soudů,
- b) ten, kdo v řízení vystupoval jako účastník, neměl způsobilost být účastníkem řízení,
- c) účastník řízení neměl procesní způsobilost a nebyl řádně zastoupen (rozuměj: zákonným zástupcem),
- d) v téže věci bylo již dříve pravomocně rozhodnuto nebo v téže věci bylo již dříve zahájeno řízení,
- e) nebyl podán návrh na zahájení řízení, ačkoli podle zákona ho bylo třeba,
- f) účastníku řízení byla postupem soudu odňata možnost jednat před soudem,
- g) rozhodoval vyloučený soudce nebo byl soud nesprávně obsazen, ledaže místo samosoudce rozhodoval senát.

Uvedené vady řízení označuje běžně procesní teorie (nikoli však zákon) jako „zmatečnosti“ řízení – podle analogie obdobných vad, které tak nazýval rakouský c. ř. s. z roku 1895 (viz jeho § 477).

Vady řízení uvedené v § 237 nemají stejnou povahu. Při prvních pěti vadách jde o nedostatek podmínek řízení. Poslední dva případy (f, g) byly původně důvodem obnovy řízení (§ 228 odst. 1, písm. c, a d, OSŘ v původním znění); teprve novela k OSŘ (zákon č. 519/1991 Sb.) je z ustanovení o obnově vypustila a pojala je mezi důvody dovolání. Všem uvedeným „zmatečnostem“ je společné, že jde o vady řízení, k nimž musí dovolací soud přihlížet z povinnosti úřední, i když je dovolatel nevytýkal v dovolání (§ 242 odst. 1).

Přípustnost dovolání proti rozsudkům odvolacích soudů je dále upravena v § 238, a to různě podle toho, jde-li o rozsudek, jímž byl změněn rozsudek soudu prvního stupně ve věci samé, nebo o rozsudek, kterým byl rozsudek prvního stupně potvrzen. Při této úpravě se uplatňuje princip „difformity“ nižších rozsudků.

Proti rozsudku odvolacího soudu, jímž byl rozsudek prvního stupně ve věci samé změněn (rozsudek diformní) je dovolání zásadně přípustné (§ 238 odst. 1). Naproti tomu proti rozsudku odvolacího soudu, kterým byl rozsudek prvního stupně potvrzen (rozsudek konformní), je dovolání přípustné jen ve dvou výjimečných případech:

- a) jestliže odvolací soud vyslovil ve výroku svého potvrzujícího rozsudku, že je dovolání proti němu přípustné, protože jde o rozhodnutí po právní stránce zásadního významu;
- b) jestliže odvolací soud potvrdil rozsudek soudu prvního stupně, jímž bylo rozhodnuto jinak než v dřívějším rozsudku, protože soud prvního stupně byl vázán právním názorem soudu, který dřívější rozhodnutí zrušil (§ 238 odst. 2).

Vzorem úpravy obou těchto výjimek byl civilní řád soudní z r. 1895 ve znění zákona č. 251/1934 Sb. (viz jeho § 502 odst. 3 a 4). Rozdíl je jen v tom, že náš zákonodárce nepřijal omezení přípustnosti dovolání *ratione valoris* (podle hodnoty předmětu řízení).

V prvním případě jde o přípustnost dovolání proti potvrzujícímu (konformnímu) rozsudku odvolacího soudu, která je založena rozhodnutím odvolacího soudu¹⁰, ve druhé výjimce (shora pod b) jde o poměrně složitou procesní situaci, která proběhla takto:

1. soud prvního stupně rozhodl o věci rozsudkem;
2. tento rozsudek byl v opravném řízení zrušen (soudem odvolacím nebo dovolacím) a věc byla vrácena soudu prvního stupně k dalšímu jednání se závazným právním názorem soudu, který rozsudek zrušil;
3. soud prvního stupně rozhodl o věci novým rozhodnutím jinak než ve svém dřívějším (zrušeném) rozsudku, protože byl vázán právním názorem vyššího soudu;
4. odvolací soud nový (druhý) rozsudek soudu prvního stupně potvrdil.

Za této procesní situace je dovolání proti tomuto potvrzujícímu rozsudku odvolacího soudu přípustné, a to proto, že tento jeho rozsudek je rozdílný od původního rozsudku soudu prvního stupně, takže rozhodnutí obou nižších soudů ve věci jsou vlastně diformní (nesouhlasná).

Také tato výjimka byla převzata ze shora citovaného ustanovení c. ř. s., i když tam byla poněkud jinak formulována (srov. § 502 odst. 4 c. ř. s. ve znění zákona č. 251/1934 Sb., a § 238 odst. 2 OSŘ).

Naproti tomu zcela nové je ustanovení § 238 odst. 3 OSŘ, které zní:

„Dovolání není přípustné ve věcech upravených zákonem o rodině, ledaže jde o rozsudek o omezení nebo zbavení rodičovských práv, určení (popření) otcovství nebo o nezrušitelném osvojení.“

V odborné literatuře je výklad tohoto ustanovení sporný. J. Bureš a L. Drápal soudí, že tu jde o výjimku jen z ustanovení § 238 odst. 1 a 2, nikoli však z ustanovení § 237, které připouští dovolání proti každému rozhodnutí odvolacího soudu z důvodů zmatečnosti. Připouštějí proto dovolání z těchto důvodů (§ 237) i ve věcech upravených zákonem o rodině. Ve shora uvedených třech případech (rozsudky o omezení nebo zbavení rodičovských práv, o určení nebo popření otcovství nebo o nezrušitelném osvojení), je dovolání podle § 238 odst. 3 přípustné v rozsahu uvedeném v odst. 1 a 2 téhož paragrafu. Z ustanovení § 238 odst. 3, zejména z jeho systematického zařazení do § 238 podle názoru uvedených autorů plyne, že zákon vylučuje dovolání jen v případech, kdy by bylo přípustné podle § 238 odst. 1 a 2, a nikoli tam, kde přípustnost dovolání je založena ustanovení § 237 OSŘ¹¹.

¹⁰Zákon tu zmocňuje odvolací soud (nikoli však soud dovolací), aby v konkrétním projednávaném případě připustil dovolání proti svému rozsudku (proti němuž by jinak přípustné nebylo), má-li za to, že jde o rozhodnutí zásadního významu právního. Jde-li o takové rozhodnutí, o tom rozhoduje výlučně odvolací soud. Proto je dovolací soud tímto výrokem o přípustnosti dovolání vázán, tj. nemůže odmítnout dovolání jako nepřipustné. Jinak soudí J. Bureš a L. Drápal. Dovolání podle obč. soudního řádu (C. H. Beck, 1994), str. 64 – 67. Proti tomu A. Winterová v recenzi citované monografie (Právní praxe č. 10/1994, str. 623) a H. Bulín, Přípustnost dovolání založená rozhodnutím odvolacího soudu. Právní praxe č. 8/1995 (str. 482–489).

¹¹J. Bureš – L. Drápal, Dovolání (1994), str. 53 – 54, 62.

S tímto výkladem nesouhlasí A. Winterová, která v recenzi namítá, že znění § 237 nelze vykládat pouze doslovně, ale systematicky. Domnívá se, že „rámec daný ustanovením § 238 a 239 nutno vztáhnout i na důvody tzv. zmatečnosti.“¹²

Proti tomu však mluví doslov § 237, který zní zcela kategoricky; připouští dovolání z důvodů v něm uvedených (tzv. zmatečnosti) „proti každému rozhodnutí odvolacího soudu“, tedy i proti rozhodnutím vydaným ve věcech upravených zákonem o rodině (např. ve sporech o rozvod manželství). Jde o speciální ustanovení o přípustnosti dovolání jen z důvodu uvedeného v § 237. Toto ustanovení není dotčeno ani třetím odstavcem § 238 ani obdobným ustanovení čtvrtého odstavce § 239, který má stejný smysl, ale přesnější dikci. Gramatický i systematický výklad, (§ 238 odst. 3 vede tedy k interpretaci uvedené shora na prvním místě: Ve věcech upravených zákonem o rodině není přípustné dovolání plné podle § 238 a 239, nýbrž jen částečné podle § 237.

Podle zásady diformity (nesouhlasnosti) je upravena také přípustnost dovolání proti usnesením odvolacího soudu.

Proti usnesením odvolacího soudu, jimiž bylo změněno usnesení soudu prvního stupně, je dovolání přípustné (§ 239 odst. 1). Toto ustanovení však neplatí, jde-li o tato usnesení: o příslušnosti soudu, předběžném opatření, pořádkové pokutě, znalečném, tlumočném a o nákladech řízení, jakož i o těch usneseních ve věcech upravených zákonem o rodině, v nichž se ve věci samé rozhoduje usnesením (§ 239 odst. 4).

Proti usnesením odvolacího soudu, jimiž bylo usnesení soudu prvního stupně potvrzeno, je dovolání přípustné jen ve třech případech (§ 239 odst. 2):

- a) jestliže odvolací soud vyslovil ve svém potvrzujícím usnesení, že dovolání je přípustné, protože jde o rozhodnutí po právní stránce zásadního významu (jde tu o obdobnou doložku přípustnosti dovolání jako u potvrzujícího rozsudku, avšak s tím rozdílem, že zákon nestanoví, aby doložka byla pojata do výroku usnesení);
- b) jde-li o usnesení o návrhu na zastavení výkonu rozhodnutí na podkladě cizozemského rozhodnutí;
- c) jde-li o usnesení o návrhu na zastavení výkonu rozhodnutí podle § 268 odst. 1 písm. g) a h), tj. z toho důvodu, že po vydání rozhodnutí zaniklo právo jím přiznané (při rozsudku pro zmeškání i tehdy, jestliže právo jím přiznané zaniklo před vydáním tohoto rozsudku), anebo z toho důvodu, že výkon rozhodnutí byl soudem prohlášen za nepřipustný, protože je tu jiný důvod, pro který rozhodnutí nelze vykonat.

V uvedených třech případech (a, b, c) zákon tedy výjimečně připouští dovolání také proti usnesení odvolacího soudu, jimž bylo usnesení soudu prvního stupně potvrzeno.

¹²A. Winterová v Právní praxi č. 10/1994, str. 623.

To však neplatí o usneseních ve věcech upravených zákonem o rodině, v nichž se ve věci samé rozhoduje usnesením, a dále o usneseních o příslušnosti, předběžném opatření, pořádkové pokutě, znalečném, tlumočném a o nákladech řízení (§ 239 odst. 4).

Tato ustanovení doplnila další novela občanského soudního řádu (zákon č. 171/1993 Sb.) ještě ustanovením § 239 odst. 3, podle kterého je dovolání „dále přípustné proti usnesením odvolacího soudu, jimiž bylo rozhodnuto tak, že se zpětvzetí návrhu nepřipouští, nebo tak, že se zpětvzetí návrhu připouští, rozhodnutí soudu prvního stupně zrušuje a řízení zastavuje (§ 208)“.

Z citace § 208 v ustanovení § 239 odst. 3 vyplývá, že v tomto ustanovení jde o zpětvzetí návrhu na zahájení řízení (žaloby). Je-li tento návrh vzat zpět v době, kdy již o něm rozhodl soud prvního stupně, ale jeho rozhodnutí nenabýlo dosud právní moci, rozhodne odvolací soud o tom, zda zpětvzetí návrhu (žaloby) připouští. Nepřipustí je, jestliže druhý účastník z vážných důvodů s tím nesouhlasí. Jestliže zpětvzetí návrhu připustí, zruší zároveň rozhodnutí soudu prvního stupně a řízení zastaví (§ 208).

Z povahy věci plyne, že k dovolání bude legitimován navrhovatel (žalobce) jen tehdy, nepřipustil-li odvolací soud zpětvzetí návrhu (žaloby), kdežto „druhý účastník“ (dovatelův odpůrce) jen tehdy, jestliže odvolací soud připustil zpětvzetí návrhu (žaloby), zrušil rozhodnutí soudu prvního stupně a řízení zastavil¹³.

Bližší rozbor ustanovení § 239 odst. 3 ukazuje, že tu nejde o dovolání v pravém slova smyslu, neboť o přípustnosti zpětvzetí návrhu na zahájení řízení zde nerozhodoval soud prvního stupně, nýbrž jen soud druhého stupně („odvolací“), takže účastníci řízení mají v tomto případě (v otázce přípustnosti zpětvzetí tohoto návrhu) k dispozici jen soudy dvou stupňů: „odvolacího“ a „dovolacího“, který v řešené otázce je vlastně soudem druhého stupně.

Srovnáme-li platnou úpravu přípustnosti dovolání s úpravou přípustnosti stejnojmenného opravného prostředku v § 502 rakouského c. ř. s., nelze než konstatovat, že nynější úprava přípustnosti dovolání je velmi složitá a málo přehledná. Jen část této složitosti a nepřehlednosti jde na vrub skutečnosti, že lze napadat též usnesení odvolacího soudu. Složitost nynější úpravy přípustnosti dovolání je způsobena především tím, že zákon pod nadpisem „Přípustnost dovolání“ spojuje odlišná kritéria přípustnosti opravného prostředku: otázku, proti kterým rozhodnutím odvolacího soudu je dovolání přípustné, a otázku, z jakých důvodů je přípustné. Tato kritéria se navzájem kříží a splétají, takže lze rozeznávat vlastně dva druhy tohoto opravného prostředku: neúplné (částečné) dovolání, přípustné proti všem rozhodnutím z důvodů zmatečnosti (§ 237), a „plné dovolání“, přípustné proti určitým rozhodnutím (rozsudkům a usnesením) odvolacího soudu ze všech čtyř dovolacích důvodů (§ 241 odst. 2). O těchto důvodech třeba pojednat podrobněji.

2. Dovolací důvody

Podle § 241 odst. 2 lze dovolání odůvodnit jen tím, že

- a) v řízení došlo k vadám uvedeným v § 237 (důvod č. 1);
- b) řízení je postiženo jinou vadou, která měla za následek nesprávné rozhodnutí ve věci (důvod č. 2);,
- c) rozhodnutí vychází ze skutkového zjištění, které nemá v podstatné části oporu v provedeném dokazování (důvod č. 3);
- d) rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci (důvod č. 4).

Náš zákonodárce zde převzal místy téměř doslovně model rakouského civilního řádu soudního (zák. č. 113/1895 ř. z.), který v § 503 stanovil:

Dovolání (revize) může být žádáno toliko z některého následujícího důvodu:

1. poněvadž rozsudek odvolacího soudu je zmatečný pro některou z vad vyznačených v § 477 c. ř. s.,
2. poněvadž odvolací řízení trpí vadou, která třeba nezpůsobuje zmatečnost, byla způsobila zamezit úplné vysvětlení a důkladné posouzení rozepře;
3. poněvadž rozsudku odvolacího soudu je v některé podstatné části za základ položen skutkový předpoklad, který je v odporu s procesními spisy první a druhé stolice;
4. poněvadž rozsudek odvolacího soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci.

Dovolacími důvody podle rakouského soudního řádu z roku 1895 jsem se podrobně zabýval ve svém „Dovolání“ (str. 56–76). Zde půjde o to zjistit, pokud odchylná dikce našeho zákona znamená také věcné rozdíly.

K uvedeným čtyřem důvodům dovolání § 241 odst. 2) lze uvést:

1. Zmatečnost řízení (vady uvedené v § 237¹⁴) Dovolání je přípustné proti každému rozhodnutí odvolacího soudu, je-li zmatečné. J. Bureš a L. Drápal z toho vyvozují závěr: „Přípustnost dovolání z hlediska ustanovení § 237 OSŘ není dána již tím, že dovolatel tvrdí, že rozhodnutí odvolacího soudu je postiženo některou z výše uvedených vad. Dovolání proti každému rozhodnutí odvolacího soudu je přípustné jen tehdy, jestliže touto vadou rozhodnutí skutečně trpí... Tvrdí-li např. dovolatel, že účastník řízení neměl procesní způsobilost a nebyl řádně zastoupen, je dovolání přípustné tehdy, vyjde-li najevo, že tvrzení dovolatele je správné; v opačném případě dovolací soud dovolání odmítne, neboť směřuje proti rozhodnutí, proti němuž není dovolání přípustné“ (op. cit., s. 55). Proti tomu třeba uvážit, je-li logicky možné, aby přípustnost opravného prostředku byla závislá na jeho úspěšnosti, tj. na budoucí neisté skutečnosti („vyjde-li najevo“ z rozhodnutí dovolacího soudu, že tvrzení

¹³Stejně J. Bureš – L. Drápal, Dovolání (1994), str. 72.

¹⁴Srovn. J. Bureš – J. Drápal, Dovolání, str. 54–55.

dovolatele je odůvodněno). Přípustnost dovolání je podmínkou jeho (možné) úspěšnosti a ne naopak. Přípustnost opravného prostředku musí být dána v době jeho podání a ne až v době vydání soudního rozhodnutí o něm. Není v zákoně podkladu pro odlišný režim přípustnosti dovolání pro vady řízení uvedené v § 237 a pro ostatní tři dovolací důvody (§ 241 odst. 2). Zjistí-li dovolací soud, že uplatněná výtka zmatečnosti řízení (§ 237) není opodstatněna, musí dovolání rozsudkem zamítnout podle § 243 b – stejně jako při jiných dovolacích důvodech. Ve všech těchto případech jde o meritorní rozhodnutí dovolacího soudu.

Náš soudní řád v § 237 převzal většinu těchto vad z § 477 rakouského soudního řádu. Nepřevzal jen tři důvody zmatečnosti řízení, totiž tzv. nezhoditelnou nepřislusnost soudu (§ 477 č. 3: když rozsudek byl vynesena soudem, který se ani výslovnou dohodou stran nemohl stát příslušným), dále porušení zásady veřejnosti a ústnosti (§ 477 č. 7 a 8).

Důvody, proč tyto někdejší zmatečnosti řízení naše procesní právo nepřijalo, jsou různé: Pokud jde o nepřislusnost soudu, nerozeznává náš občanský soudní řád nepřislusnost zhojitelnou a nezhoditelnou a dohod účastníků o příslusnosti soudu přepouští jen v omezené míře ve věcech obchodních (§ 89a).

Další dva důvody zmatečnosti řízení (porušení zásady ústnosti a veřejnosti), které naše procesní právo nepřijalo, měly význam spíše historický. Na sklonku 19. století, když bylo písemné a nevěřejné jednání nahrazeno řízením ústním a veřejným, byly totiž obavy, aby se nově zavedené řízení nezvrhlo v řízení staré (písemné a nevěřejné). Proto byly obě nové procesní zásady chráněny zmatečností řízení. Dnes těchto obav již není.

Kromě uvedených tří dovolacích důvodů zmatečnosti řízení, nepřevzalo naše procesní právo ani důvod zmatečnosti rozsudku, jak jej formuloval § 477 č. 9 rak. c. ř. s. slovy: „když znění rozsudku je tak nedostatečné, že jeho přezkoumání nemůže být vykonáno bezpečně, nebo když rozsudek sám sobě odporuje, nebo když pro rozhodnutí nejsou uvedeny žádné důvody a tímto vydám nemůže být spomoženo opravou rozsudku nařízenou odvolacím soudem.“

Zmíněné tři vady rozsudku odvolacího soudu (nepřezkoumatelnost, vnitřní rozpor a nedostatek důvodů) nejsou uvedeny v § 237. Třeba však v každém případě zkoumat, zda nezakládají některý z dalších tří dovolacích důvodů uvedených v § 241 odst. 2 (zejména písm. c) nebo d). Jde-li o pouhé chyby v psaní nebo počtech nebo o „jiné zřejmé nesprávnosti“ rozsudku odvolacího soudu, má předseda tohoto soudu povinnost – bez ohledu na podané dovolání – opravit tyto nesprávnosti, a to kdykoliv i bez návrhu. Týká-li se však oprava výroku rozhodnutí, je předseda odvolacího senátu povinen vydat o tom opravné usnesení a doručit je účastníkům (§ 164, 211). Od doručení tohoto opravného usnesení běží lhůta k dovolání (výjimka ze zásady § 240).

2. „Jiná vada řízení“ (než je uvedena v § 237) je důvodem dovolání jen tehdy, měla-li za následek nesprávné rozhodnutí ve věci (§ 241 odst. 2, písm. b). To znamená, že mezi určitou vadou řízení a nesprávným rozhodnutím odvolacího soudu

musí být příčinná souvislost. V podstatě totéž vyžaduje rakouský soudní řád (§ 503 č. 2: „poněvadž odvolací řízení trpí vadou, která... byla způsobilá zameziti úplně vysvětlení a důkladné posouzení rozepře“). Na rozdíl od tzv. zmatečností uvedených v § 237, které jsou absolutním důvodem dovolání (nezáleží na tom, jsou-li v kauzální souvislosti s obsahem rozhodnutí), jde tu o relativní dovolací důvod, při němž třeba vždy zjišťovat relaci (příčinný vztah) mezi určitou vadou řízení a obsahem nesprávného rozhodnutí (výroku). Někdy se též mluví o vadách „kauzálních“, protože byly příčinou nesprávného rozhodnutí věci.

3. Nesprávné skutkové zjištění obsažené v rozhodnutí odvolacího soudu (v rozhodovacích důvodech) je dovolacím důvodem jen za těchto podmínek: a) skutkové zjištění nemá „v podstatné části“ oporu v provedeném dokazování; b) napadené rozhodnutí z takového skutkového zjištění „vychází“, tj. takové zjištění je jeho základem.

Od § 503 č. 3 rak. c. ř. s. liší se toto ustanovení nejen terminologicky, ale i věcně. Pouhý terminologický rozdíl lze spatřovat v tom, že rakouský zákon mluví o „skutkovém předpokladu“, kdežto náš platný zákon o „skutkovém zjištění“; v obou případech jde však o skutečnost (událost, děj), kterou soud zjistil a z níž vychází v napadeném rozhodnutí.

Věcný rozdíl mezi oběma formulacemi tohoto dovolacího důvodu je v tom, že náš zákon vyžaduje, aby soudem zjištěná skutečnost neměla oporu v provedeném dokazování, kdežto rakouský soudní řád vyžaduje, aby skutkový předpoklad byl v rozporu s procesními spisy, což je nepochybně širší pojem než spisy týkající se jen „provedeného dokazování“.

Rakouský zákon je tu přesnější, když formuluje tento dovolací důvod pozitivně tak, že základem rozsudku odvolacího soudu je „skutkový předpoklad, odporující procesním spisům“, kdežto náš zákon se spokojuje s negativní formulací, že skutkové zjištění odvolacího soudu „nemá oporu v provedených důkazech“.

Ne každé skutkové zjištění, které nemá oporu v provedených důkazech, je však dovolacím důvodem. Aby tu byl tento důvod, je třeba, aby skutkové zjištění, z něhož vychází rozhodnutí odvolacího soudu, nemělo oporu ve své podstatné části. „Podstatnou částí“ skutkového zjištění jsou ony zjištěné skutečnosti, které mají význam z hlediska správného právního posouzení věci.

4. Nesprávné právní posouzení věci (§ 241 odst. 2 písm. d). Tento dovolací důvod ve své ryzí podobě předpokládá, že „věc“ (tj. skutková podstata projednávaného případu) byla zjištěna správně, ale nebyla správně posouzena po stránce právní. Jinak řečeno: Odvolací soud vycházel ze správného skutkového zjištění, ale na zjištěné skutečnosti nesprávně aplikoval právní normu.

Patří sem zejména dva odlišné případy:

1. Odvolací soud nesprávně vyložil (interpretoval) právní normu, kterou v daném případě aplikoval na správně zjištěný skutkový základ, takže dospěl k nesprávnému rozhodnutí.

2. Odvolací soud aplikovat na správně zjištěné skutečnosti právní normu, která se na ně nevztahuje (např. místo obchodního zákoníku použil na daný případ odlišného předpisu občanského zákoníku).

V prvním případě jde o nesprávnou interpretaci použité právní normy, ve druhém o nesprávnou aplikaci právní normy záležící v tom, že byla použita jiná norma než měla být aplikována. Oba případy spadají pod pojem „nesprávného právního posouzení věci“¹⁵

3. Dovolací řízení

a) Zahájení řízení o dovolání

Dovolací řízení se zahajuje tím, že účastník podá dovolání do jednoho měsíce od právní moci rozhodnutí odvolacího soudu u soudu, který rozhodoval v prvním stupni. Vydal-li odvolací soud opravné usnesení, běží dovolací lhůta od doručení opravného usnesení (§ 240 odst. 1).

Zákon přiznává legitimaci k podání dovolání výslovně jen „účastníku“, tj. právnímu subjektu, který byl účastníkem řízení pravomocně skončeného rozhodnutím odvolacího soudu. Účastníkem řízení je navrhovatel (žalobce) a odpůrce (žalovaný), nebo ten, jehož zákon za účastníka označuje (§ 90). V řízení, které může být zahájeno i bez návrhu, jsou účastníky i ti, o jejichž povinnostech nebo právech má být v řízení jednáno (§ 94 odst. 1).

Je-li ve sporném řízení v jedné věci několik žalobců nebo několik žalovaných, jde o společenství účastníků (společenství ve sporu), které může být aktivní (několik žalobců) nebo pasivní (několik žalovaných). Co do procesních účinků tohoto společenství rozeznává zákon společenství samostatné, v němž každý ze společníků jedná v řízení sám za sebe (§ 91 odst. 1), protože jeho povinnosti a práva jsou nezávislé na ostatních, a společenství nerozlučné, kde platí procesní úkony jednoho ze společníků i pro ostatní, protože jde o takové společné povinnosti nebo práva, že se rozsudek musí vztahovat na všechny účastníky, kteří vystupují na jedné straně (§ 91 odst. 2). Z toho plyne, že samostatný společník je oprávněn podat dovolání jen „sám za sebe“ (§ 91 odst. 1), tj. s právními účinky jen pro sebe, takže jeho dovolání nemá vliv na procesní postavení ostatních společníků. Naproti tomu nerozlučný společník podává dovolání nejen za sebe, ale i za všechny své společníky, neboť účinky jeho dovolání se vztahují na všechny nerozlučné společníky (pasivní nebo aktivní), takže věc se má stejně, jako by je podali všichni společníci.

Protože zákon přiznává legitimaci k dovolání výslovně jen „účastníkům“ řízení (§ 240 odst. 1), je otázka, zda a pokud jsou právní nástupci účastníků řízení oprávněni podat dovolání. J. Bureš a L. Drápal soudí, že k podání dovolání jsou legitimováni i právní nástupci účastníků, a to nejen v případě univerzální sukcese (např. dědici), ale i u singulární sukcese, k níž může dojít buď na základě zákona

¹⁵Velmi podrobně rozebrali dovolací důvody J. Bureš a L. Drápal, Dovolání (1994), str. 35 – 46. Pochybnosti vzbuzuje jen příliš úzká interpretace ustanovení § 237 písm. f (str. 56).

(např. § 827 obč. zák.) nebo smlouvy (např. postupem pohledávky podle § 524 obč. zák.) Odůvodňují to tím, že v důsledku singulární sukcese „zásadně přechází na sukcesora nejen předmět sukcese, ale i jeho příslušenství a všechna práva s tím spojená. Jestliže by nemělo u právního nástupce ze singulární sukcese platit též procesní nástupnictví, nemohl by sukcesor v dovolacím řízení uplatňovat nebo bránit vlastním jménem práva, nabytá tímto způsobem po pravomocném skončení sporu“ (Dovolání, str. 20).

Recenzentka citovaného spisu A. Winterová soudí, že jde o „odvážný závěr, se kterým nelze bez dalšího souhlasit“. Podle jejího názoru jednou založený procesně-právní vztah je třeba v procesu udržet a změny lze připustit jen na základě zákona, což musí platit i u legitimace k podání mimořádného opravného prostředku. Autorka se obává, že respektování mimoprocesní singulární sukcese v civilním procesu by znamenalo připuštění značné nejistoty v tom, o kom se vlastně rozhoduje, a to může mít důsledky pro proces přímo destruktivní“ (Právní praxe č. 10/1994, str. 623).

Pro řízení u dovolacího soudu platí sice „přiměřeně“ ustanovení o řízení před soudem prvního stupně, ale ustanovení § 92 o změně účastníků pro řízení dovolací neplatí (§ 243 c). To svědčí pro výklad, že singulární sukcesor účastníka není oprávněn podat dovolání. V opačném případě by se v rámci dovolacího řízení musily uvádět nové skutečnosti a provádět nové důkazy (o platnosti či neplatnosti singulární sukcese), což zákon nepřipouští (§ 241 odst. 1, § 243 a odst. 2 věta druhá).

Legitimace účastníka řízení podat dovolání je in concreto omezena ustanovením § 236 odst. 2, podle něhož není přípustné dovolání jen proti důvodům rozhodnutí. Z tohoto ustanovení lze dovodit, že vlastním předmětem opravného prostředku je výrok napadeného rozhodnutí. Účastník, který byl plně uspokojen výrokem odvolacího soudu, tj. jehož návrhu bylo plně vyhověno, není oprávněn podat dovolání. Bylo-li tedy žalobě plně vyhověno, může podat dovolání jen žalovaný; byla-li žaloba v celém rozsahu zamítnuta, může se dovolat jen žalobce. V případě částečného vyhovění žalobě a částečného zamítnutí žaloby mohou podat dovolání obě strany, ale žalobce jen do té části výroku, kterou byla žaloba zamítnuta, kdežto žalovaný jen do oné části výroku, kterou bylo žalobě vyhověno. Rozhodujícím kritériem je obsah výroku odvolacího soudu, nikoli odůvodnění. Podal-li dovolání účastník, kterému bylo výrokem odvolacího soudu plně vyhověno, je takové dovolání podáno „někým, kdo k dovolání není oprávněn“ a musí být odmítnuto (§ 218 odst. 1 písm. b, § 243 b odst. 4).

Přesto, že OSŘ uvádí jen, že „účastník“ může podat dovolání (§ 240), třeba přiznat oprávnění podat dovolání také vedlejšímu účastníkovi, který vstoupil do řízení vedle navrhovatele nebo odpůrce, protože má právní zájem na výsledku řízení (§ 93 odst. 1). Vedlejší účastník má totiž v řízení stejná práva a povinnosti jako účastník, k němuž přistoupil do řízení, jedná však toliko sám za sebe. Jestliže jeho úkony odporují úkonům účastníka, kterého v řízení podporuje, má je soud posoudit „po uvážení všech okolností“ (§ 93 odst. 3). Legitimace vedlejšího účastníka k podání dovolání (stejně i odvolání) je omezena stanoviskem hlavního účastníka, na jehož

straně se řízení účastní. Projevili-li hlavní účastník nesouhlas s dovoláním svého vedlejšího účastníka, je dovolání vedlejšího účastníka třeba pokládat za podané osobou k dovolání neoprávněnou a musí být odmítnuto.

Legitimaci k dovolání třeba přiznat také státnímu zástupci (dříve prokurátorovi); který vstoupil do zahájeného řízení ve věcech způsobilosti k právním úkonům, prohlášení za mrtvého nebo zápisu do obchodního rejstříku; v těchto třech druzích řízení je totiž oprávněn ke všem úkonům, které může vykonat účastník řízení, pokud nejde o úkony, které může vykonat jen účastník právního vztahu (§ 35).

Lhůta k podání dovolání liší se od odvolací lhůty svou délkou i svým počátkem. OSŘ stanoví k podání dovolání lhůtu jednoho měsíce od právní moci rozhodnutí odvolacího soudu (§ 240 odst. 1). Počátek této lhůty může, ale nemusí být zároveň den doručení rozhodnutí určitému účastníku řízení. Rozhodnutí odvolacího soudu nabývá totiž právní moci teprve doručení tohoto rozhodnutí všem účastníkům řízení (arg. § 159: „Doručený rozsudek, který již nelze napadat odvoláním, je v právní moci“). Teprve doručení rozsudku odvolacího soudu všem účastníkům řízení, běží dovolací lhůta, takže všem oprávněným subjektům tato lhůta běží od stejného dne. Bylo-li rozhodnutí odvolacího soudu jednomu účastníku doručeno dříve než jiným, běží lhůta k dovolání všem účastníkům až od doručení poslednímu z nich, kdy toto rozhodnutí nabude právní moci.

Jinak je tomu, vydal-li odvolací soud dodatečně opravné usnesení (§ 164), kterým opravil ve výroku svého rozhodnutí „chyby v psaní, počtech, jakož i jiné zřejmé nesprávnosti“. Také toto opravné usnesení musí být doručeno všem účastníkům, má-li nabýt právní moci. Ale lhůta k dovolání proti opravenému rozhodnutí neběží v tomto případě od jeho právní moci, ani od právní moci opravného usnesení, nýbrž od doručení opravného usnesení (§ 240 odst. 1). V tomto případě počíná tedy dovolací lhůta běžet každému účastníku zvláště, a to ode dne, kdy bylo jemu doručeno opravné usnesení.

Jinak platí pro počítání a běh dovolací lhůty obecné předpisy § 56 a § 57. Lhůta k dovolání je zachována, je-li poslední den lhůty dovolání podáno u soudu nebo odevzdáno orgánu, který je povinen je doručit (§ 57 odst. 3). Zmeškání lhůty k podání dovolání nelze prominout (§ 240, odst. 2).

V uvedených lhůtách má být dovolání podáno u soudu, který rozhodoval v prvním stupni. Zákon však připouští, aby dovolání bylo podáno také u odvolacího nebo dovolacího soudu. Bylo-li u odvolacího nebo dovolacího soudu podáno ve stanovené lhůtě, je tato lhůta zachována (§ 240 odst. 2). V takovém případě musí však soud, u něhož bylo podáno, postoupit dovolání soudu prvního stupně k provedení úkonů nařízených zákonem (§ 241 odst. 3, § 209 a 210).

Na otázku, jakou formou lze dovolání podat, nedává zákon zcela jasnou odpověď. Podle názoru J. Bureše a L. Drápala (Dovolání, str. 24) může být dovolání podáno „písemně, telegraficky, ústně do protokolu nebo telefaxem“, při čemž však „sepsat podání do protokolu je povinen pouze okresní soud; byl-li soudem prvního stupně krajský soud, může úkon odmítnout, neboť krajský soud podání do protokolu sepsat

může, ale nemusí“ (tamtéž, str. 25).

Naproti tomu A. Winterová soudí, že trvat na povinnosti okresního soudu sepsat do protokolu dovolání je za stavu, kdy zákon ukládá účastníku povinné kvalifikované zastoupení odborníkem, prostě absurdní (Právní praxe č. 10/1994, str. 624). Má-li mít povinné zastoupení advokátem resp. komerčním právníkem v dovolacím řízení smysl, nelze – podle jejího názoru – hlavní odbornou práci, tj. sepsání dovolání tak, aby odpovídalo požadavkům zejména z hlediska kvalifikovaného důvodu, přenášet na protokolování ústního podání u okresního soudu (tamtéž).

S tímto názorem třeba souhlasit. Je v souladu s novelizovaným předpisem § 42 odst. 1, podle něhož ústně do protokolu je možné učinit jen podání v tomto ustanovení výslovně uvedená (návrh na zahájení řízení o povolení uzavřít manželství, o určení a popření otcovství, o osvojení a řízení, které lze zahájit i bez návrhu, a návrhy na výkon rozhodnutí v těchto řízeních vydaných). Mezi podáními, která lze učinit ústně do protokolu, není uvedeno dovolání, takže i z tohoto důvodu lze soudit, že dovolání nelze diktovat do protokolu a okresní soud nemá povinnost je sepsat.

Naproti tomu zákon nevyklučuje podat dovolání telegraficky nebo telefaxem v zákonné lhůtě. Takový způsob podání sám o sobě však nestačí. Poněvadž dovolání je podáním obsahujícím „návrh ve věci samé“, je třeba podání obsahující dovolání, je-li učiněno telegraficky, písemně doplnit nejpozději do tří dnů; je-li učiněno telefaxem, je třeba v téže lhůtě je doplnit předložením jeho originálu. Nebylo-li telegrafické nebo telefaxové podání ve třídní lhůtě takto doplněno, soud k němu nepřihlíží (§ 42 odst. 3).

Podle § 241 odst. 1 „dovatel musí být zastoupen advokátem nebo komerčním právníkem, pokud nemá právnické vzdělání buď sám nebo jeho zaměstnanec (člen), který za něj jedná“. Nucené zastoupení advokátní v dovolacím řízení se týká jen dovolatele, nikoli jeho odpůrce nebo jiných účastníků řízení. Přesto, že toto ustanovení je uvedeno v souvislosti s předpisy o náležitostech dovolání (§ 241 odst. 1), jeho doslov se vztahuje na celé dovolací řízení, nikoli jen na podání dovolacího spisu¹⁶.

Plyne to také z ustanovení § 25, podle něhož plnou moc udělenou advokátovi (komerčnímu právníkovi) nelze omezit.

Podání obsahující dovolání (dovolací spis) musí mít jednak obecné náležitosti každého podání (§ 42 odst. 4), jednak náležitosti zvláštní (§ 241 odst. 1). K nim patří:

1. prohlášení, proti kterému rozhodnutí dovolání směřuje;
2. prohlášení, v jakém rozsahu se toto rozhodnutí napadá (zda v celém rozsahu výroku nebo jen v určité jeho části);
3. uvedení důvodů, z nichž se toto rozhodnutí napadá;

¹⁶Jinak J. Bureš a L. Drápal (Dovolání str.30), kteří se domnívají, že požadavek nuceného zastoupení platí jen pro podání dovolání spisu a pro podání, kterým se dovolání doplňuje nebo omezuje.

4. popřípadě uvedení důkazů, které by měly být provedeny k prokázání důvodů dovolání;
5. dovolatelův návrh, tj. prohlášení, čeho se dovolatel domáhá;
6. podpis advokáta (resp. komerčního právníka), pokud dovolatel nemá právníké vzdělání buď sám nebo jeho zaměstnanec (člen), který za něho jedná (§ 241 odst. 1).

Nedostatek těchto náležitostí má různý význam a rozdílné následky podle toho, zda překáží věcnému projednání dovolání nebo nikoli¹⁷.

K jednotlivým zvláštním náležitostem dovolacího spisu lze uvést:

K čís. 1 a 2: Identifikace předmětu dovolání. Předmětem dovolání je pravomocné rozhodnutí odvolacího soudu (jeho výrok), a to buď v celém rozsahu, anebo v některé části, kterou musí dovolatel přesně vymezit. Neucíní-li tak, třeba mít za to, že napadá rozhodnutí odvolacího soudu v celém rozsahu. Napadené rozhodnutí musí být označeno tak, aby nebylo pochybnosti o tom, které rozhodnutí je dovoláním napadeno (označení soudu, který je vydal, datum jeho vydání a jednacím číslo), resp. která část tohoto rozhodnutí se napadá.

Toto kvantitativní vymezení předmětu dovolání je důležité proto, že dovolací soud přezkoumává rozhodnutí odvolacího soudu zpravidla jen v rozsahu, ve kterém byl jeho výrok napaden (§ 242 odst. 1). Údajem, v jakém rozsahu je rozhodnutí odvolacího soudu napadeno, vymezuje dovolatel meze přezkoumání činnosti odvolacího soudu. Praktické je to zejména v případech, kdy výrokem odvolacího soudu bylo rozhodnuto o několika právech a povinnostech se samostatným skutkovým základem nebo týká-li se napadené rozhodnutí odvolacího soudu několika samostatných účastníků (§ 206 odst. 2 per analogiam) a dovolání se výslovně vztahuje jen na některá práva a povinnosti nebo na některé účastníky. V takových případech musí dovolatel napadenou část výroku přesně identifikovat.

K čís. 3: Důvody dovolání. Podle § 241 odst. 2 lze dovolání odůvodnit jen skutečnostmi uvedenými v tomto ustanovení pod písm. a) – d) (viz shora kapitolu o dovolacích důvodech). Toto ustanovení je třeba interpretovat v souladu s předpisy §§ 237 až 239 o přípustnosti dovolání. Z důvodů uvedených v § 237 lze napadnout každé rozhodnutí odvolacího soudu – bez ohledu na to, jde-li o rozsudek nebo usnesení. Naproti tomu všechny čtyři dovolací důvody uvedené v § 241 odst. 2 lze uplatňovat v dovolání proti rozsudkům taxativně vypočtených v § 238 a proti usnesením taxativně uvedeným v § 239.

K čís. 4: Důkazy v dovolacím řízení. Z ustanovení § 241 odst. 1 vyplývá, že v dovolání lze navrhopvat jen důkazy, které by měly být provedeny „k prokázání důvodů dovolání“, nikoli tedy důkazy týkající se „věci samé“, tj. skutkového základu projednávané věci. Jde zejména o důkazy, které mají prokázat vady řízení (§ 241 odst. 2 písm. a) a b), protože důvody uvedené v citovaném paragrafu pod písm. c) a d) nelze prokazovat (vyplývají ze soudního spisu).

¹⁷Viz blíže J. Bureš a L. Drápal, *Dovolání* str. 33 – 35.

K čís. 5: Dovolací návrh. Na rozdíl od odvolání je v dovolání vyloučen návrh na změnu napadeného rozhodnutí, protože tento opravný prostředek je založen výlučně na principu kasace. Z ustanovení o způsobu rozhodování dovolacího soudu (§ 243 b) plyne, že v dovolání lze s úspěchem uplatňovat tyto návrhy:

- a) aby dovolací soud zrušil rozhodnutí odvolacího soudu a vrátil mu věc k dalšímu řízení;
- b) aby dovolací soud zrušil i rozhodnutí soudu prvního stupně (má-li vady, pro které má být zrušeno rozhodnutí odvolacího soudu) a vrátil věc soudu prvního stupně k dalšímu řízení; případně
- c) aby postoupil věc orgánu, do jehož pravomoci náleží;
- d) aby dovolací soud po zrušení napadeného rozhodnutí řízení zastavil (z důvodů uvedených v § 237, písm. a), b), c), d).

Dovolací návrh musí být v souladu s uplatněným důvodem dovolání.

b) Úkony soudu prvního stupně

Zákon nemá zvláštní ustanovení o úkonech, které má provést soud prvního stupně (procesní soud), u něhož se dovolání zpravidla podává (§ 240 odst. 1), nýbrž poukazuje na § 209 a 210 odvolání, jejichž ustanovení platí „obdobně“ pro řízení dovolací (§ 241 odst. 3).

Jde o tyto procesní úkony:

1. Odstranění vad dovolání. Předseda senátu soudu prvního stupně, u něhož bylo dovolání podáno nebo jemuž bylo dovolání podané u odvolacího nebo dovolacího soudu postoupeno, má dbát o odstranění vad dovolání (§ 209 odst. 1). Každým způsobem musí se o odstranění těchto vad pokusit. Míněny jsou formální vady dovolacího spisu, např. nedostatečné označení napadeného rozhodnutí, neuvedení dovolacích důvodů, nedostatek dovolacího návrhu a pod. Je-li pokus o odstranění těchto vad bezvýsledný, tj. nezdaří-li se vady odstranit, musí předseda soudu prvního stupně předložit věc po uplynutí dovolací lhůty ze zprávou o tom dovolacímu soudu (§ 209 odst. 1).
2. Předložení spisů. Soud prvního stupně nemůže nikdy o dovolání sám rozhodnout (§ 210 a) o autoremeduře v řízení dovolacím neplatí), a to ani tehdy, je-li dovolání zřejmě opožděné nebo nepřipustné. Spisy musí předložit dovolacímu soudu k rozhodnutí i tehdy, má-li za to, že dovolání je podáno opožděně nebo někým, kdo k němu není oprávněn (např. proto, že není účastníkem řízení) nebo že dovolání není přípustné. Zároveň s procesními spisy zašle soud prvního stupně dovolacímu soudu zprávu o tom, že dovolání je podle jeho mínění opožděné, nepřipustné nebo podáno osobou k dovolání neoprávněnou (§ 209 odst. 1).

Nejde-li o tyto případy, doručí předseda senátu soudu prvního stupně dovolání, které směřuje proti rozsudku odvolacího soudu, ostatním účastníkům řízení. Dovolání, jímž je napadeno usnesení odvolacího soudu, není třeba doručovat ostatním účastníkům (arg. § 210 odst. 1).

Předseda senátu procesního soudu je dále povinen:

1. je-li to třeba, vyšetřit, jsou-li splněny podmínky řízení;
2. opatřit zprávy a listiny, jichž se dovolatel dovolává;
3. provést jiná podobná šetření (§ 210 odst. 2), např. vyžádat si a připojit ke spisu jiné soudní spisy, kterých se dovolatel dovolává k prokázání důvodu dovolání (§ 241 odst. 1), nebo potřebné listiny apod.

Jakmile jsou provedena potřebná šetření a jakmile uplyne všem účastníkům lhůta k podání dovolání, je předseda senátu procesního soudu povinen předložit věc dovolacímu soudu (§ 210 odst. 3). Zákon nemá ustanovení, že se dovolacímu soudu spisy předkládají prostřednictvím soudu odvolacího, ač by takový předpis do zákona patřil (má jej např. § 508 rak. civ. soudního řádu).

Náš zákon nemá také ustanovení o odpovědi dovolatelova odpůrce na dovolání (dovolací sdělení), jaké má např. § 507 rak. civilního soudního řádu, podle něhož dovolatelův odpůrce „má na vůli podat dovolací odpověď v konečné lhůtě 14 dnů od doručení dovolacího spisu podáním u procesního soudu první stolice“. Je tedy otázka, může-li dovolatelův odpůrce (účastník řízení) na dovolání písemně reagovat. Jen na základě analogie § 209 odst. 1 (který platí „obdobně“ o dovolání – viz § 241 odst. 3) lze dovozovat, že procesní soud prvního stupně, který je povinen předložit dovolání dovolacímu soudu i tehdy, „má-li za to, že odvolání (dovolání) je podáno opožděně nebo tím, kdo k němu není oprávněn, nebo že není přípustné“, má tutéž povinnost, bude-li u něho podána odpověď na dovolání. Sám nemůže takovou odpověď odmítnout jako nepřipustnou, nýbrž musí ji připojit ke spisům a předložit dovolacímu soudu. Přitom nezáleží na tom, jak je tato odpověď na dovolání označena (dovolací odpověď, sdělení, vyjádření apod.). Je-li taková dovolací odpověď podána u soudu prvního stupně po předložení spisů dovolacímu soudu, nezbyvá než zaslat ji dodatečně dovolacímu soudu s příslušnou zprávou (§ 209 odst. 1 per analogiam). Takový postup vyžaduje i obecná zásada rovného slyšení stran. Nesmí-li soud prvního stupně odmítnout dovolání jako nepřipustné nebo opožděné, nesmí odmítnout jako nepřipustnou nebo opožděnou ani případnou odpověď na dovolání, a to tím spíše, že zákon o přípustnosti nebo nepřipustnosti takové odpovědi nic nestanoví.

Procesní soud prvního stupně není tedy oprávněn dovolání ani dovolací odpověď odmítnout. Jen v jediném případě musí dovolací řízení zastavit, a to není-li včas zaplacen soudní poplatek z dovolání (§ 3 odst. 2 zákona č. 549/1991 Sb. o soudních poplatcích ve znění zákona č. 271/1992 Sb.)¹⁸

c) Dovolací soudy

Právní úprava dovolacího soudnictví vychází z principu decentralizace dovolacích soudů. Funkci těchto soudů vykonávají soudy dvou nejvyšších kategorií soudních orgánů: vrchní soudy a Nejvyšší soud České republiky. Funkční příslušnost je mezi

¹⁸O soudních poplatcích v dovolacím řízení a o zastavení dovolacího řízení pro jejich nezaplacení podrobně pojednávají J. Bureš a L. Drápal, *Dovolání*, str. 78–80.

ně rozdělena tak, že vrchní soudy rozhodují o dovoláních proti rozhodnutím krajských soudů jako soudů odvolacích, kdežto Nejvyšší soud České republiky rozhoduje o dovoláních proti rozhodnutím vrchních soudů jako soudů odvolacích (§ 10a OSŘ). Pořad opravných prostředků lze tedy znázornit tímto schématem:

1. Okresní soud – krajský soud (odvolání) – vrchní soud (dovolání);
2. Krajský soud – vrchní soud (odvolání) – Nejvyšší soud (dovolání).

Tato decentralizace dovolacího soudnictví byla umožněna obnovením instituce vrchních soudů, zrušených roku 1948 zákonem o zlidovění soudnictví č. 319/1948 Sb. K obnovení činnosti vrchních soudů došlo zákonem České národní rady č. 17/1993 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 335/1991 Sb. o soudech a soudcích (ve znění zákona č. 264/1992 Sb.). Citovaný zákon č. 17/1993 Sb. změnil ustanovení § 1 zákona č. 335/1991 Sb. o soudech a soudcích tak, že soudy České republiky jsou: Nejvyšší soud, vrchní soudy, krajské soudy a okresní soudy (kromě vojenských soudů).

Vrchní soudy, které nás v této souvislosti zajímají jako soudy dovolací, se skládají z předsedy soudu, místopředsedy soudu a dalších soudců. Rozhodují v senátech složených z předsedy senátu a dvou soudců (§ 15 zákona č. 335/1991 o soudech a soudcích ve znění citovaných novel.)

Zákon č. 17/1993 Sb. nabyt účinností dnem 1. ledna 1993 (čl. III). Tímto dnem zahájil svou činnost vrchní soud v Praze (čl. II, č. 1). Vrchní soud v Olomouci má zahájit svou činnost dnem, který stanoví zvláštní zákon; do té doby vykonává jeho působnost vrchní soud v Praze (čl. II, č. 2).

Obvody obou vrchních soudů stanoví zákon č. 17/1993 Sb. (čl. I, č. 35) ve shodě s obvody krajských soudů tak, že obvod vrchního soudu se sídlem v Praze se shoduje s obvody krajských soudů v Praze, Českých Budějovicích, Plzni, Ústí nad Labem, Hradci Králové a městského v Praze; obvod vrchního soudu se sídlem v Olomouci se shoduje s obvody krajských soudů v Brně a Ostravě (§ 33 odst. 2 zákona č. 335/1991 Sb. ve znění zákona č. 17/1993 Sb.).

Vrchní soud v Olomouci dosud nezahájil svou činnost. Až ji zahájí¹⁹, budeme mít v České republice tři dovolací soudy: Nejvyšší soud se sídlem v Brně, vrchní soud v Praze a vrchní soud v Olomouci.

Teprve budoucnost ukáže, zda se tato radikální decentralizace dovolací agendy osvědčí, zejména bude-li zajištěna nezbytná jednota judikatury všech tří dovolacích soudů. Nejvyšší soud má sice povinnost sledovat pravomocná rozhodnutí vrchních soudů a zajišťovat zákonnost rozhodování mezi vrchními soudy a soudy jejich obvodu a za tím účelem zaujímat „stanoviska k výkladu zákonů a jiných právních předpisů“ (§ 28 odst. 1 písm. b) zákona č. 335 Sb. o soudech a soudcích ve znění čl. I, č. 23 zákona č. 17/1993 Sb.), ale tato „stanoviska“ nejsou pro nižší soudy závazná.

¹⁹Stane se tak dnem 1. 1. 1996

d) Řízení u dovolacího soudu

Zákonné předpisy o dovolacím řízení nerozlišují, jsou-li dovolacími soudy vrchní soudy nebo Nejvyšší soud. Pro všechny platí stejné procesní předpisy (§ 242 až § 243 d) OSŘ).

Tyto předpisy mají dvoji povahu: obsahovou, která se týká otázky, co je úkolem dovolacího soudu, zejména v jakém rozsahu tento soud přezkoumává napadené rozhodnutí, a formální, která se týká postupu dovolacího soudu (dovolacího řízení).

V prvním směru platí zásada, že dovolací soud přezkoumává rozhodnutí odvolacího soudu v rozsahu, ve kterém byl výrok odvolacího soudu napaden (§ 242 odst. 1). Stejná zásada platí pro odvolací soud, i když je tu vyjádřena jinými slovy (srovn. § 212: „Odvolací soud projedná věc v mezích, ve kterých se odvolatel domáhá přezkoumání rozhodnutí“).

Ze zásady, že dovolací soud je vázán rozsahem dovolacích návrhů, platí čtyři výjimky. Rozsahem dovolacích návrhů není dovolací soud vázán v těchto případech:

- ve věcech, v nichž lze zahájit řízení bez návrhu účastníka²⁰;
- v případech, kdy na rozhodnutí o napadeném výroku je závislý výrok, který dovoláním nebyl dotčen;
- v případech, kde jde o taková společná práva nebo povinnosti, že se rozhodnutí musí vztahovat na všechny účastníky, kteří vystupují na jedné straně, a kde platí úkony jednoho z nich i pro ostatní (§ 91 odst. 2), třebaže dovolání podal jen některý z účastníků (případ tzv. nerozlučného společenství účastníků);
- jestliže z právního předpisu vyplývá určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky (§ 242 odst. 2)²¹.

Tyto čtyři výjimky ze zásady vázanosti dovolacího soudu rozsahem dovolacích návrhů jsou totožné s výjimkami z vázanosti odvolacího soudu rozsahem odvolacích návrhů (srovn. § 212), takže by stačilo poukázat na jejich obdobnou platnost v dovolacím řízení, jak to činí zákon na jiných místech (např. § 241 odst. 3, § 243a odst. 2).

Otázku, k jakým vadám řízení je dovolací soud povinen „přihlížet“, řeší zákon ne právě jasně v ustanovení 2. věty § 242, která zní:

„Nejde-li o vady uvedené v § 237, nepřihlíží (dovolací soud) k vadám, které nebyly uplatněny v dovolání, ledaže tyto vady měly za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.“

Lépe by bylo formulovat toto ustanovení pozitivně, jak to činí zákon v předpisech o řízení odvolacím (viz § 212 odst. 2: „K vadám řízení před soudem prvního stupně přihlíží odvolací soud jen potud...“).

²⁰Jde zejména o věci uvedené v § 81 odst. 1 OSŘ.

²¹Sem patří zejména vypořádání podílového spoluvlastnictví, bezpodílového spoluvlastnictví manželů, vypořádání náhrady škody způsobené několika škůdci, úprava ručení společníků za závazky společnosti, výpočet podílu na zisku společnosti apod.

Z ustanovení § 242 odst. 1 vyplývá, že zákon rozeznává dva druhy vad řízení, a to: 1) vady uvedené v § 237; 2) ostatní vady řízení. Dále z něho plyne, že k vadám prvního druhu (tzv. zmatečností) je dovolací soud povinen „přihlížet“, tj. vyvodit z nich právní následek (zrušení napadeného rozhodnutí) bez ohledu na to, zda měly za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, a bez zřetele na to, zda je dovolatel uplatnil v dovolání (lze tu mluvit o absolutních vadách řízení). Naproti tomu k ostatním vadám řízení má přihlížet jen tehdy, měly-li za následek nesprávné rozhodnutí ve věci, tj. nesprávný výrok odvolacího soudu, při čemž nezáleží na tom, zda byly nebo nebyly uplatněny v dovolání. Tyto vady řízení mají charakter relativní, neboť dovolací soud musí při nich zkoumat, jaký mají vztah (kauzální relaci) k obsahu napadeného rozhodnutí, zda jsou příčinou nesprávného výroku odvolacího soudu.

Bylo již řečeno, že dovolací soud neprojedná věc znovu, nýbrž jen přezkoumává rozhodnutí odvolacího soudu v rozsahu, ve kterém byl jeho výrok napaden (§ 242 odst. 1). Je otázka, zda dovolatel může po podání dovolacího spisu měnit rozsah, ve kterém rozhodnutí odvolacího soudu napadl. Zákon takovou změnu připouští, ale jen „po dobu trvání lhůty k dovolání“ (§ 242 odst. 3), tj. po dobu jednoho měsíce od právní moci napadeného rozhodnutí odvolacího soudu, resp. od doručení opravného opesnění (§ 240 odst. 1). Z toho plyne, že dovolatel může v dovolací lhůtě podat popřípadě i několik dovolacích spisů proti témuž rozhodnutí odvolacího soudu, při čemž v pozdějším spisu může změnit rozsah předmětu svého dřívějšího dovolání, tj. může rozšířit nebo zúžit rozsah, ve kterém dříve napadl rozhodnutí odvolacího soudu. Vzhledem k poměrně krátkosti měsíční lhůty bude toto ustanovení asi málo praktické.

Totéž – ale z jiného důvodu – platí o lakonickém ustanovení poslední věty § 242, podle níž „ke změně dovolacího návrhu není třeba souhlasu soudu“. Zde nejde jako v předešlém případě o změnu kvantitativní (rozsah napadení), nýbrž kvalitativní; nejde o to, o čem, nýbrž o to, jak má dovolací soud rozhodnout, zejména má-li – podle dovolacího návrhu napadené rozhodnutí zrušit nebo změnit. Na rozdíl od odvolatele dovolatel však takovou volbu nemá, neboť dovolací soud nemůže vyhovět dovolateli jinak než tím, že rozhodnutí odvolacího soudu (v rozsahu, v němž je dovolatel napadá) zruší; změnit je nemůže (§ 243 b). To je právě jeden z nejpodstatnějších rozdílů mezi řízením odvolacím a dovolacím.

Návrh na změnu napadeného rozhodnutí lze však interpretovat tak, že je v něm obsažen i návrh na jeho zrušení (ne ovšem naopak), neboť kasace je tu ve službách reformace, je prostředkem, jak lze později provést změnu napadeného rozhodnutí ve prospěch dovolatele (podle zásady: minus in maiore continetur).

Zákon mluví v citovaném ustanovení jen o změně dovolacího návrhu, nikoli o změně dovolacích důvodů, ač by takové ustanovení bylo užitečné.

Pokud jde o formální postup dovolacího soudu při rozhodování, rozlišuje zákon dvojitý postup řízení: o dovolání rozhoduje dovolací soud buď na základě jednání (ústního) s účastníky nebo bez jednání v neveřejném zasedání. Kritériem je předmět dovolání.

Je-li dovoláním napaden rozsudek odvolacího soudu, nařídí dovolací soud podle § 243a „zpravidla“ jednání o takovém dovolání. Z tohoto pravidla však platí tři výjimky:

1. jde-li o případy zmatečnosti řízení uvedené v § 237;
2. je-li řízení postiženo jinou vadou, která měla za následek nesprávné rozhodnutí ve věci;
3. jestliže rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci.

V těchto třech případech dovolací soud jednání nenařídí (§ 243a odst. 1). „Pravidlo“ je tedy omezeno na dovolací důvod č. 3.

Není tedy ponecháno na vůli odvolacího soudu, zda a kdy jednání o dovolání nařídí, jak tomu bylo podle rakouského civilního řádu soudního (§ 509), který stanovil opačnou zásadu, že dovolací soud rozhodne o dovolání proti rozsudku odvolacího soudu zpravidla v neveřejném zasedání bez předchozího ústního jednání, ale zároveň připouští, že dovolací soud může – k návrhu nebo z úřední moci – nařídít ústní jednání, jestliže to pokládá za potřebné pro rozhodnutí o dovolání (§ 509 odst. 2 cit. zák.). Toto ustanovení bylo pružnější, neboť jedině dovolací soud sám může v konkrétním případě nejlépe posoudit potřebu ústního jednání.

Nařídí-li dovolací soud jednání o dovolání proti rozsudku odvolacího soudu (tj. nejde-li o shora uvedené tři případy, kdy má rozhodnout bez jednání), postupuje obdobně podle § 215 a § 216 odst. 2. Dokazování však neprovádí (§ 243a odst. 2).

Průběh dovolacího jednání je tedy tento: Předseda odvolacího senátu nebo pověřený člen senátu podá na začátku jednání zprávu o dosavadním průběhu řízení. Potom dostanou slovo účastníci (jejich advokáti), aby se o věci vyjádřili a přednesli své návrhy (§ 215 per analogiam).

Nedostaví-li se k jednání u odvolacího soudu účastníci (jejich advokáti), není to důvodem pro přerušení řízení (§ 216 odst. 2 per analogiam, § 243a odst. 2).

O dovolání proti usnesení rozhoduje dovolací soud vždy bez jednání (§ 243a odst. 3).

Podané dovolání, o němž dosud nebylo rozhodnuto, může vzít dovolatel během řízení zpět. Vezme-li dovolatel dovolání zpět, dovolací soud řízení usnesením zastaví (§ 243b odst. 4). Zpět vzetí dovolání není vázáno na souhlas soudu ani na souhlas ostatních účastníků řízení. Sporná může být otázka, může-li dovolatel, který vzal dovolání zpět, podat je znovu. Zákon nestanoví, že pro řízení dovolací platí obdobně věta platná pro odvolací řízení, podle níž „vzal-li někdo odvolání zpět, nemůže je znovu podat“ (§ 207 odst. 2 věta druhá). Vzhledem k tomu lze soudit, že dovolatel, který vzal dovolání zpět, může je podat znovu, ale jen v době, kdy mu běží dovolací lhůta. Jinak by dovolací soud znovu podané dovolání odmítl (usnesením) jako opožděné.

Od „zpět vzetí“ podaného dovolání třeba rozlišovat případ „vzdání se“ dovolání (dosud nepodaného). Ani tuto otázku zákon neupravuje – na rozdíl od odvolacího řízení (§ 207 odst. 1: „Vzdát se odvolání je možno jedině vůči soudu, a to až po

vyhlášení rozhodnutí.“) Zákon neodkazuje na obdobné použití tohoto předpisu. I zde tedy třeba soudit, že se účastník nemůže platně vzdát dovolání ani vůči účastníkům ani vůči soudu (odvolacímu), a to ani po vyhlášení rozhodnutí odvolacího soudu²².

Analogické použití předpisů o odvolacím řízení je v řízení dovolacím přípustné jen tehdy, když to zákon stanoví. Pro řízení u odvolacího soudu platí „přiměřené“ ustanovení o řízení před soudem prvního stupně (§ 243c²³ Zákonem výslovně vyloučeno je jen ustanovení § 92 a § 95 (§ 243c).

4. Rozhodnutí odvolacího soudu

Veškerá rozhodnutí odvolacího soudu lze roztrždit do dvou zásadně odlišných skupin. Do první skupiny patří rozhodnutí procesní povahy, která se netýkají obsahu dovolání (dovolacích důvodů) ani otázky správnosti či nesprávnosti napadeného rozhodnutí; do druhé skupiny náleží meritorní (věcná) rozhodnutí, která řeší otázku důvodnosti dovolání a nesprávnosti napadeného rozhodnutí.

I. Rozhodnutí procesní povahy se týkají nepřipustnosti dovolání (v neširším smyslu), resp. formálních vad tohoto opravného prostředku, které překážejí jeho věcnému vyřízení. Jde o tyto případy:

1. Dovolací soud usnesením odmítne dovolání, které bylo podáno opožděně, osobou k dovolání neoprávněnou nebo které směřuje proti rozhodnutí, proti němuž není dovolání přípustné (§ 218 odst. 1, § 243 b odst. 4).
2. Dovolací soud usnesením zastaví dovolací řízení,
 - a) jestliže dovolatel není zastoupen advokátem nebo komerčním právníkem a neprokáže, že má právnícké vzdělání buď sám nebo jeho zaměstnanec (člen), který za něho jedná (§ 241 odst. 1), a nezdaří se tento nedostatek přes výzvu soudu odstranit (§ 104 odst. 2, § 243 c);
 - b) jestliže dovolání trpí jinou vadou, která brání dalšímu postupu dovolacího řízení, a nezdaří se tuto vadu přes výzvu soudu odstranit (§ 209, § 43 odst. 2, § 243 c);
 - c) jestliže dovolatel vezme dovolání zpět (§ 243b odst. 4, věta druhá).

Ve všech shora uvedených případech skončí dovolací řízení doručením příslušného usnesení dovolateli (jeho advokátovi).

II. Teprve tehdy, nejsou-li splněny podmínky pro odmítnutí dovolání ani pro zastavení dovolacího řízení, přistoupí soud k věcnému (meritornímu) jednání o důvodnosti dovolání (dovolacích důvodech).

²²Stejně J. Bureš a L. Drápal, Dovolání, str. 49.

²³Při „přiměřeném“ používání ustanovení o řízení před soudem prvního stupně v řízení dovolacím třeba vždy uvážit, zda konkrétní ustanovení OSŘ o řízení před soudem prvního stupně není v dovolacím řízení vyloučeno povahou přezkumného řízení před dovolacím soudem. Tak například ustanovení o dokazování (§ 120 – 136) lze „přiměřeně“ použít jen tehdy, provádí-li dožadovaný soud důkazy k prokázání dovolacích důvodů, protože dovolací soud sám dokazování neprovádí (§ 243a odst. 2). J. Bureš a L. Drápal, Dovolání, str. 96 a 97, uvádějí další příklady.

Zásadně má tu dvě možnosti: buď

1. rozsudkem dovolání zamítne (dojde-li k závěru, že napadené rozhodnutí odvolacího soudu je „správné“ z hlediska uplatněných dovolacích důvodů), nebo
2. rozsudkem napadené rozhodnutí odvolacího soudu zruší (dojde-li k závěru, že dovolání je z hlediska uplatněných důvodů oprávněné) – (§ 243b odst. 1).

Protože dovolací řízení je vybudováno výlučně na principu kasačním a nikoli reformačním, nemůže dovolací soud nikdy napadené rozhodnutí změnit (na rozdíl od odvolacího soudu).

Zamítne-li dovolací soud dovolání jako neodůvodněné, je doručení tohoto rozsudku věc definitivně vyřízena: napadené rozhodnutí odvolacího soudu je nadále pravomocné.

Zruší-li však dovolací soud napadené rozhodnutí odvolacího soudu, má několik možností dalšího postupu:

- a) vrátí věc odvolacímu soudu k dalšímu řízení;
- b) zruší zároveň i rozhodnutí soudu prvního stupně (má-li toto rozhodnutí tytéž vady, pro které bylo zrušeno rozhodnutí odvolacího soudu) a vrátí věc soudu prvního stupně k dalšímu řízení; popřípadě
- c) postoupí věc orgánu, do jehož pravomoci náleží (§ 243b odst. 2);
- d) usnesením rozhodne též o zastavení řízení, zruší-li rozhodnutí obou nižších stupňů, protože bylo rozhodnuto o věci, která nenáleží do pravomoci soudů, osoba vystupující jako účastník řízení neměla způsobilost být účastníkem, v téže věci bylo již dříve pravomocně rozhodnuto nebo zahájeno řízení, anebo chybí návrh na zahájení řízení (§ 234b odst. 3, § 237 písm. a), b), d), e).

Mezi rozhodnutím odvolacího a dovolacího soudu jsou podstatné rozdíly nejen v obsahu, ale i formě rozhodnutí. Odvolací soud zrušuje napadené rozhodnutí (ať je jím rozsudek nebo usnesení) formou usnesení (§ 223); naproti tomu dovolací soud tak činí formou rozsudku, a to i když ruší napadené usnesení, což je v procesním právu neobvyklé (§ 243b odst. 1). Slavnostnější forma rozsudku má tu zřejmě zdůraznit význam rozhodnutí dovolacího soudu. Formou rozsudku rozhoduje dovolací soud také o zamítnutí dovolání, ať jde o dovolání proti rozsudku nebo proti pouhému usnesení (§ 243b odst. 1).

Sporná může být otázka formy rozhodnutí v případě uvedeném v § 243b odst. 3, který zní:

„Zruší-li dovolací soud rozhodnutí odvolacího soudu a soudu prvního stupně z důvodů uvedených v § 237 písm. a), b) d) a e), rozhodne svým usnesením též o zastavení řízení.“ (Jde o případy uvedené shora pod II, 2d).

Proti názoru, že by měl dovolací soud rozhodovat v těchto případech usnesením, které by zahrnovalo jak výrok o zrušení rozhodnutí soudů obou stupňů, tak i výrok o zastavení řízení, popř. výrok o postoupení věci orgánu, do jehož pravomoci náleží²⁴, lze namítnat, že zákon formu usnesení spojuje výslovně jen s rozhodnutím

o zastavení řízení (§ 243 b) odst. 3: „rozhodne svým usnesením též o zastavení řízení“, kdežto otázku formy rozhodnutí o zrušení obou rozsudků upravuje jednoznačně odst. 1 téhož paragrafu, a to tak, že dovolací soud napadené rozhodnutí zruší rozsudkem (bez ohledu na důvod zrušení), což platí zajisté i v případě, kdy dovolací soud zruší rozhodnutí obou nižších soudů a vrátí věc soudu prvního stupně k dalšímu řízení, popřípadě postoupí věc orgánu, do jehož pravomoci náleží (odst. 2), jakož i v případě, kdy zruší rozhodnutí obou soudů z důvodu neodstranitelného nedostatku podmínek řízení (odst. 3 cit. paragrafu). V zákoně není opory pro výklad, podle něhož by měl dovolací soud rušit rozhodnutí nižších soudů v některých případech rozsudkem a v jiných případech (podle důvodů zrušení) usnesením. Protože forma zrušujícího rozhodnutí v § 243b odst. 3 není stanovena odchýlně od pravidla uvedeného v odst. 1 téhož paragrafu, nezbyvá než soudit, že v rozebíraném případě má dovolací soud zrušit rozhodnutí obou nižších soudů rozsudkem a zastavit řízení usnesením. Proti tomu lze sotva argumentovat úmyslem zákonodárce, který prý zřejmě nepředpokládal za této situace vydání dvou rozhodnutí (jednak rozsudku, kterým by byla zrušena rozhodnutí soudů obou stupňů, a jednak usnesení, kterým by bylo řízení zastaveno)²⁵.

Závěrem lze konstatovat, že rozhodnutím dovolacího soudu definitivně skončí soudní řízení v těchto případech:

- a) odmítne-li dovolací soud dovolání (usnesením);
- b) zastaví-li dovolací řízení z procesních důvodů (rovněž usnesením);
- c) zamítne-li dovolání z meritorních důvodů (rozsudkem);
- d) zruší-li rozhodnutí obou stupňů (rozsudkem) a zastaví řízení (usnesením) z důvodů, pro které nemelo být vůbec zahájeno (§ 237 písm. a), b), d), e), popřípadě postoupí věc orgánu, do jehož pravomoci náleží (§ 237 písm. a), § 243b odst. 2).

Zruší-li dovolací soud rozhodnutí dovolacího soudu, popř. i rozhodnutí soudu prvního stupně a vrátí-li věc k dalšímu řízení soudu, jehož rozhodnutí bylo rušeno (tj. soudu dovolacímu nebo soudu prvního stupně), má tento soud povinnost jednat dále o věci. Přitom je právní názor soudu, který rozhodl o dovolání, závazný. V novém rozhodnutí rozhodne soud znovu i o nákladech původního řízení. Novým rozhodnutím soudu nemohou být dotčeny právní vztahy někoho jiného než účastníka (§ 243 d).

Závaznost právního názoru dovolacího soudu se vztahuje na skutkové zjištění, z něhož tento soud vycházel. Toto skutkové zjištění může být v dalším řízení před soudy nižších stupňů ovšem změněno novými přednesy a návrhy účastníků a novými důkazy, a to do té míry, že vylučuje aplikaci právního názoru, z něhož vycházel odvolací soud vzhledem k jinému skutkovému zjištění. V takovém případě je nižší soud

²⁴Je to názor J. Bureše a L. Drápal, Dovolání, str. 106.

²⁵J. Bureš a L. Drápal tamtéž.

povinen samostatně hodnotit výsledky nového dokazování a může dojít k novým skutkovým závěrům, které musí samostatně posuzovat po stránce právní²⁶.

Rozhodnutí dovolacího soudu je třeba doručit všem účastníkům řízení, resp. jejich zástupcům (advokátům nebo komerčním právníkům). Právní účinky tohoto rozhodnutí nastávají teprve doručením. Rozhodnutí o dovolání doručí soud prvního stupně, pokud je nedoručil dovolací soud přímo (§ 225 platí obdobně podle § 243 b). Byla-li věc vrácena k dalšímu řízení odvolacím soudu, předloží mu soud prvního stupně (po doručení dovolacího rozhodnutí) spis k dalšímu řízení.

IV.

Kritika platné úpravy (Zároveň úvahy de lege ferenda)

Platná úprava dovolání se vyznačuje částečným návratem do doby před rokem 1948, kdy tento právní institut byl zrušen zákonem o zlidovění soudnictví a nahrazen stížností pro porušení zákona, která příslušela původně jen generálnímu prokurátorovi, později i ministru spravedlnosti. Zrušení této stížnosti a její nahrazení institutem dovolání, příslušejícím účastníkům řízení, je velkým pokrokem proti minulosti, neboť daleko účinněji chrání práva účastníků občanského soudního řízení než zrušená stížnost pro porušení zákona.

Tradiční institut dovolání jako opravného prostředku proti rozhodnutím odvolacího soudu byl však upraven zákonem č. 519/1991 Sb. ve formě značně odlišné od původní úpravy podle rakouského civilního soudního řádu z roku 1895. Hlavní rozdíly jsou v tom, že jde o mimořádný opravný prostředek proti pravomocným rozhodnutím (rozsudkům i usnesením) odvolacího soudu, který nemá odkladný účinek na právní moc a vykonatelnost napadených rozhodnutí a má funkci výlučně kasační (nikoli též reformační).

Přes značné odchylky od dřívější úpravy, na něž bylo shora poukázáno, prozrazuje nová úprava dovolání, že jejím hlavním vzorem byl rakouský civilní soudní řád z roku 1895, platný v českých zemích půl století. Z něho převzala nová úprava jen s malými změnami klasickou soustavu čtyř dovolacích důvodů, jimiž lze dovolání odůvodnit (zmatečnost řízení, jiné podstatné vady řízení, rozpor se spisy a nesprávné právní posouzení věci). Z něho převzala i řadu ustanovení o dovolacím řízení, nikoli však předpisy o rozhodování dovolacího soudu, které upravila podle kasačního principu, a to v rozporu s převzatými čtyřmi dovolacími důvody, z nichž logicky plyne možnost nejen kasačního, ale i reformačního rozhodování, je-li věc zralá k rozhodnutí. Tak tomu je zejména tehdy, kdy je napadeným rozhodnutím správně zjištěn skutkový stav věci, ale nesprávně posouzen po stránce právní (čtvrtý důvod dovolání). Tehdy je vrácení věci nižšímu soudu zcela zbytečné a znamená nežádoucí průtah řízení

²⁶J. Bureš a L. Drápal, *Dovolání*, str. 114: „Tehdy již nelze dovozovat, že ... je nižší soud vázán právním názorem dovolacího soudu“

a zatěžování nižších soudů, u nichž se věc projednává znovu, a to s možností opětného podání odvolání nebo dovolání.

Tam, kde se nová úprava odchýlila od svého vzoru, vznikla řada pochybností. To platí zejména o složité úpravě přípustnosti dovolání, která je místy špatně srozumitelná a legislativně technicky chybná. Otázku předmětu dovolání spojil totiž zákon s otázkou důvodů dovolání, a to tak, že z důvodů tzv. zmatečnosti řízení (§ 237) připustil dovolání „proti každému rozhodnutí odvolacího soudu“. Na jiném místě (§ 238) však uvedl, že „dovolání není přípustné ve věcech upravených zákonem o rodině“, což vyvolalo interpretační spor v otázce, zda se nepřípustnost dovolání v rodinných věcech vztahuje také na případy zmatečnosti (§ 237).

Rakouský c. ř. s. nepřipouští dovolání ve věcech nepatrných (bagatelních). Proti potvrzujícímu rozsudku je nepřipouští, nepřevyšuje-li hodnota předmětu sporu určitou mez. Toto omezení předmětu dovolání náš zákon nepřevzal. Ukazuje se, že z praktických důvodů není vhodné přezkoumávat rozhodnutí odvolacích soudů ve věcech bagatelních (ratione valoris), ani ve věcech statusových a ve věcech vyžadujících rychlé vyřízení (ratione causae).

Na druhé straně je třeba připustit dovolání v plné míře (nejen pro zmatečnost) proti usnesením odvolacího soudu, jimiž bylo odvolání odmítnuto nebo řízení zastaveno²⁷.

Přípustnost plného dovolání (§ 241 odst. 2) je vybudována na principu diformity obou nižších rozhodnutí. Tím jsou – až na několik výjimek – vyloučeny z možnosti přezkoumání konformní rozsudky a usnesení odvolacího soudu, a to i ve věcech, v nichž se judikatura teprve tvoří (např. restituce). Stojí za úvahu, zda by v podobných právně složitých otázkách, kde jde často o veliké majetky, nemělo být dovolání přípustné i proti potvrzujícím rozhodnutím odvolacího soudu²⁸. Přispělo by to k vytvoření jednotné judikatury. Pouhé oprávnění odvolacího soudu připustit dovolání proti potvrzujícímu rozhodnutí pro jeho zásadní význam po právní stránce tuto jednotu judikatury nezaručuje.

Nelogicky je upraven postup dovolacího soudu při věcném rozhodování o dovolání. Zákon sice stanoví, že o dovolání proti rozsudku (na rozdíl od usnesení) má dovolací soud „zpravidla“ nařídit jednání. Hned v další větě (§ 243a) však stanoví, že jednání nemá nařizovat, jde-li o dovolací důvody č. 1, 2, 4, takže možnost nařídit ústní jednání o dovolání je omezena na dovolací důvod č. 3. Otázka, kdy má dovolací soud nařídit ústní jednání o dovolání, by měla být svěřena jeho volnému uvážení, neboť jen on může spolehlivě posoudit, kdy to vyžaduje konkrétní případ (srov. § 509 rak. c. ř. s.).

Náš OSŘ sice stanoví, že dovolací soud přezkoumá rozhodnutí odvolacího soudu jen v rozsahu, ve kterém byl jeho výrok napaden, a vypočítává případy, kdy není vázán rozsahem dovolacích návrhů (§ 242), ale nezabývá se otázkou vázanosti dovo-

²⁷Srov. kapitolu „Několik úvah de lege ferenda“ v cit. spise J. Bureše a L. Drápal, str. 120.

²⁸Tamtéž, str. 121.

cího soudu uplatněnými dovolacími důvody. S touto otázkou není totožná otázka, ke kterým vadám řízení má dovolací soud přihlížet z povinnosti úřední (§ 242 odst. 1).

Obligatorní zastoupení dovolatele – neprávnicka advokátem nebo komerčním právníkem je nařízeno jen v § 241 odst. 1, který se týká „náležitosti dovolání“, takže může být pochybné, vztahuje-li se na celé řízení dovolací, jak mám za to. V zákoně by to však mělo být jasně vyjádřeno.

Za nedostatek současné úpravy pokládám i to, že dovolání jako mimořádný opravný prostředek nemá odkladný (suspensivní) účinek na právní moc a vykonatelnost napadeného rozhodnutí, a to na základě zákona. Zákon sice připouští, že dovolací sou může před rozhodnutím o dovolání odložit vykonatelnost napadeného rozhodnutí (§ 243), ale soud nemusí tak učinit. Provádět výkon rozhodnutí napadeného dovoláním není pro účastníky ani soudy účelné, neboť bude-li napadené rozhodnutí zrušeno, vzniknou účastníkům zbytečné útraty a soudu zbytečné práce se zastavením nařízeného výkonu²⁹.

Formy rozhodnutí dovolacího soudu nemají vnitřní logiku a nejsou přizpůsobeny formám napadeného rozhodnutí. Tím se podstatně liší od forem rozhodování soudů odvolacího. Současná úprava rozhodování o dovolání přímo plývá slavnostní formou rozsudku. Rozsudkem zamítá soud dovolání, ať jde o napadený rozsudek nebo usnesení. Rozsudkem ruší nejen napadený rozsudek, ale i napadené usnesení, což je ve zřejmém rozporu se základními principy občanského soudního řízení. Forma usnesení je omezena na odmítnutí dovolání (podle obdoby odvolání), na zastavení řízení a zastavení dovolacího řízení, vzal-li dovolatel dovolání zpět.

Největším problémem nové úpravy však je a zůstává úprava decentralizace dovolacího soudnictví na tři dovolací soudy: Nejvyšší soud v Brně a dva vrchní soudy (Praha, Olomouc). Nejvyšší soud rozhoduje nyní jen o dovoláních proti rozhodnutím vrchních soudů jako odvolacích, takže věci, o nichž rozhodují v prvním stupni soudy okresní a ve druhém soudy krajské, se k Nejvyššímu soudu vůbec nemohou dostat; pro ně je poslední (dovolací) instancí Vrchní soud v Praze, pokud Vrchní soud v Olomouci nezahájí činnost. Až bude zřízen a rozvine svou činnost, je možné, ba pravděpodobné, že judikatura obou vrchních soudů bude v některých otázkách odlišná. Není v moci Nejvyššího soudu tyto rozdíly sjednotit přijetím tzv. stanovisek, která nejsou závaznými normami a nižší soudy je nemusejí respektovat. Nebezpečí nedostatku jednotné judikatury si dnes uvědomují i významní soudci Nejvyššího soudu. Jeden z nich nedávno napsal: „Jde nyní o to posoudit, zda tento stav je únosný a zda by nebylo v zájmu jednotného výkladu a užívání zákonů, aby Nejvyšší soud rozhodoval o všech podaných dovoláních (a stížnostech pro porušení zákona), tedy i o těch, které byly podány proti rozhodnutím krajských soudů.“³⁰

²⁹Tamtéž, str. 118.

³⁰Jiří Spáčil, Právní věda a právní praxe, Časopis pro právní vědu a praxi, roč. II, č. 3 (1994), str. 4 – 5.

Teprve delší čas může prověřit únosnost nové úpravy.

* * *

S U M M A R Y

The Appeal of Fault in Civil Litigation pursuant to the Amended Civil Court Order

The new legal regulation of the appeal of fault as an extraordinary appeal against the effective decisions of the appellate court in civil litigation (Act No. 519/1991 Coll.) is the subject of this paper. Having outlined the historical development (I) and a brief overview of appeal of fault systems (II) the author analyses the respective provisions of this law: on the admissibility of an appeal of fault (III,1), on the reasons for the appeal of fault (III,2), on the appeal of fault proceeding (III,3) and on the courts of appeal of fault decision taking procedure (III,4). In the last chapter the author criticises the valid legal regulation of the appeal of fault proceeding and ads several reflections "de lege ferenda". He particularly criticises the inaccuracies and the inconsistencies of the legal regulation of the appeal of fault admissibility, the incompatibility of the legal reasons for the appeal of fault with the exclusive principle of decisions (i.e. the cassation) and finally expresses his doubts about the acceptability of the decentralisation of the appeal of fault competence among three appeal of fault courts: the Supreme Court of the Czech Republic and two High Courts.